Bölüm 6
Rozdział 6
Chapter 6

Osmanlı Hariciyesinde Leh Asıllı Bir Diplomat: Ahmet Rüstem Bey

Dyplomata polskiego pochodzenia w osmańskiej służbie zagranicznej: Ahmet Rüstem Bey

A Diplomat of Polish Origin in the Ottoman Foreign Service: Ahmet Rüstem Bey

Ö. Kürşad Karacagil [1]

[1] İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Öz

Ahmet Rüstem Bey (Alfred Rüstem Bilinski/ Bielinski) anne ve baba tarafından köklü bir aileye sahipti. Ahmet Rüstem ya da Müslüman oluncaya (1914) kadarki adıyla Alfred Rüstem Bey, 18 Nisan 1862'de babası Nihat Paşa'nın (Seweryn Bilinski) görev yaptığı Midilli Adası'nda dünyaya geldi. Eğitimine İzmir'de İngiliz mektebinde başladı. Orta öğrenimini İstanbul Kadıköy'de bulunan Fransız Frerler Mektebi'nde (Frères des Ecoles Chrétiennes, Saint-Joseph) tamamladı. Yükseköğrenimini Lemberg şehrinde yaparak İstanbul'a döndü ve hatta bir müddet Mekteb-i Sultani'ye (Galatasaray Lisesi) devam etti. Rüstem Bey'in aldığı iyi eğitim yanında, aileden gelen dil konusundaki yeteneği de dikkat çekicidir. Nitekim kendisi Fransızca, İngilizce, Almanca, Lehçe ve Rumca okuyup yazmaktadır. Ayrıca hâl tercümesinde Arapça ile Farsçaya "*aşina*" olduğu; bazı kaynaklarda ise iyi derecede İtalyanca bildiği yer almaktadır. Rüstem Bey'in Osmanlı Hariciyesi'ndeki ilk görevi 20 Nisan 1881'de babası Nihat Paşa'nın da komiserlik vazifesinde bulunduğu Bulgaristan'da oldu. Rüstem Bey daha sonra Atina, Belgrad, Londra, Bükreş, Paris, Çetine ve Washington Sefaretleri'nde diplomatik kariyerinin değişik görevlerinde bulundu. Kendisi bu vazifelerdeki dürüstlüğünün yanında aykırı kişiliğiyle de dikkat çekmektedir. Şöyle ki Sofya'daki kavgası, Atina'da yaptığı düello ve Washington'da büyükelçi olarak Osmanlı Devleti'nin haklarını savunmadaki tavır ve hareketleri bunlara misal olarak verilebilir. Bu makalede Rüstem Bey'in Hariciye Nezareti'ndeki faaliyetleri, Osmanlı arşivi başta olmak üzere farklı arşivler, dönemin yerli ve yabancı basını ile diğer kaynaklardan istifade edilerek ele alınmaktadır.

Abstrakt

Ahmet Rüstem Bej (Alfred Rüstem Bilinski/Bieliński) pochodził z rodziny o starych korzeniach, zarówno po stronie matki jak i ojca. Ahmet Rüstem, który zanim został muzułmaninem (1914) znany też pod imieniem Alfred Rüstem Bej, urodził się 18 kwietnia 1862 r. na wyspie Lesbos, gdzie pełnił służbę jego ojciec Nihat Pasza (Seweryn Bieliński). Swoją edukację rozpoczął w szkole angielskiej w Izmirze. Szkołę średnią ukończył we francuskiej szkole Frerler (Saint Joseph) w dzielnicy Moda w Stambule. Po ukończeniu studiów wyższych we Lwowie powrócił do Stambułu i nawet przez pewien czas uczęszczał do szkoły Mekteb-i Sultani (liceum Galatasaray). Rüstem Bej otrzymał staranne wykształcenie, ale oprócz tego posiadał talent do nauki języków. Potrafił czytać i pisać po francusku, angielsku, niemiecku, polsku i grecku. Ponadto, zgodnie z informacjami z jego biografii, był „zaznajomiony" z arabskim i perskim, a w niektórych źródłach podaje się, że dobrze znał język włoski. Pierwsze obowiązki w Osmańskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych Rüstema Bej podjął 20 kwietnia 1881 r. w Bułgarii, gdzie służył również jego ojciec Nihat Pasza. Następnie Rüstem Bey służył na różnych stanowiskach dyplomatycznych w Atenach, Belgradzie, Londynie, Bukareszcie, Paryżu, Cetynii i Waszyngtonie. Podczas pracy na tych stanowiskach, przyciągał uwagę uczciwością, jak również swoją ekscentryczną osobowością. Przykładem może być jego bójka w Sofii, pojedynek w Atenach i działania w obronie interesów Imperium

Karacagil, Ö. Kürşad. "Osmanlı Hariciyesinde Leh Asıllı Bir Diplomat: Ahmet Rüstem Bey". In *XIX.-XX. Yüzyıl Türkiye-Polonya İlişkileri Tarihi Üzerine Araştırmalar - Zagadnienia Badawcze w Historii Stosunków Polsko-Tureckich w XIX i XX wieku*, edited by Hacer Topaktaş Üstüner & Paulina D. Dominik, 125-148. Istanbul: Istanbul University Press, 2025. https://doi.org/AH3SSc15SSc21.2025.005.006

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Karacagil, Ö. K.

Ö. Kürşad Karacagil o.karacagil@istanbul.edu.tr

Osmańskiego podczas pełnienia obowiązków ambasadora w Waszyngtonie. W tym artykule działalność Rüstema Beya w Ministerstwie Spraw Zagranicznych zostanie omówiona z wykorzystaniem źródeł archiwalnych, w szczególności z Archiwum Osmańskiego, prasy lokalnej i zagranicznej z tego okresu oraz innych źródeł.

Anahtar Kelimeler Hariciye Nezareti · Ahmet Rüstem Bey · Osmanlı Devleti · ABD · Polonya

Słowa kluczowe MSZ · Ahmet Rüstem Bey/Alfred Bieliński · Imperium Osmańskie · USA · Polska

Extended Summary

Ahmet Rüstem Bey, a figure who held important duties in the last period of the Ottoman Empire and during the years of the War of Independence, was also renowned for his remarkable works and writings. Ahmet Rüstem Bey, a man who had a deep-rooted family on both his father's and mother's side, was born on 18 April 1862 on Midilli (Lesbos) Island where his father Nihat Pasha was assigned. His family gave great importance to Ahmet Rüstem's education. He completed his primary education in Izmir and continued secondary education at the French Frères des Écoles Chrétiennes (Saint-Joseph Lycée) High School in Kadıköy, Istanbul. After completing his higher education in Lemberg (Lviv), he returned to Istanbul and continued studying for a while in Galatasaray High school. Ahmet Rüstem Bey's most outstanding quality was his gift of learning languages. He could read and write in English, French, German, Polish and Greek. Moreover, he was also familiar with both the Arabic and Persian languages; in some sources, it states that he also spoke the Italian language fluently.

In time, Ahmet Rüstem Bey who initially began his career as translator for the Ministry of Foreign Affairs, the Ottoman Empire's scope of opportunity abroad, rose to the status of Ambassador. In 1881, his first place of duty as honorary translator was Bulgaria where his father, Nihat Pasha, served as Ottoman Commissioner. An incident here where he was involved in a dispute, evolved in to a diplomatic crisis.

Ahmet Rüstem Bey's next position was Second Secretary of the Ottoman Embassy in Athens. His duty here ended on 14 June 1892 in a similar manner to that in Bulgaria, but this time due to a striking incident concerning a 'duello'. Later, Ahmet Rüstem Bey assumed various positions in the embassies in London, Bucharest, Paris, Cetinje and Washington. He served for three terms in Washington, two of which ended controversially. In this context, he sent telegraphs containing harsh words to the Ministry of Foreign Affairs because the salaries and embassy debts remained unpaid during the period when he served in the Washington Embassy. He was forced to leave the USA due to his harsh criticisms, and travelled to London. But he also continued his criticisms here. In fact, he used much harsher words in *The Times* newspaper accusing members of the Ottoman government with corruption, and these accusations extended to as far as Sultan Abdulhamid II. Upon this, he was not only dismissed from his position, but also faced trial and was unable to return to the country until the redeclaration of the Constitution. The second incident that involved him in Washington was in 1914, that is, at the beginning of World War I when he was appointed Ambassador to Washington. During this period, the American press was publishing articles, particularly by Armenians and Greeks, containing abuse towards the Turks. Angered by the Washington administrations silence, Rüstem Bey sent an article criticizing this to the newspapers. The American administration considered Rüstem Bey's criticisms as an intervention of domestic politics and demanded that he apologized. However, although Rüstem Bey accepted that this failed to comply with diplomatic laws; he emphasized that his statements were correct, that he would not apologize, and then he departed from the US. As a result, Washington was his last position as ambassador.

Since the beginning of the War of Independence, Ahmet Rüstem Bey supported Mustafa Kemal Pasha and his associates. In time of truce, he worked together with the nationalists in pursuit of liberation in Istanbul. When Mustafa Kemal and his associates travelled to the Anatolian region, Ahmet Rüstem Bey came during the Sivas Congress and gave his unconditional support to the nationalist movement. He stood beside Mustafa Kemal Pasha during talks held with foreign statesmen. He had served in the last Ottoman Chamber of Deputies, and in the First Turkish Grand National Assembly as member of parliament. Due to a disagreement with Mustafa Kemal Pasha, in 1920 he resigned as member of parliament, departed from Türkiye and did not return until 1923. During this time, he wrote articles in support of the War of Independence, and in a way conducted lobbying activities using the press.

Ahmet Rüstem Bey was a man who read, thought and wrote a lot. Although he was not ethnically Turkish, the common feature in his books and articles was his love for the Turkish nation. Ahmet Rüstem Bey's life was so

intriguing, it was more like the theme of a film. Undoubtedly, the most important factor in the rise of his positions was his honesty and hardworking character. On the other hand, his somewhat stern stance and high-strung nature greatly influenced the dissolution of his positions. In this article, it analyses Ahmet Rüstem Bey's works in the Ministry of Foreign Affairs referring to archive records, and his use of both the local and foreign press of that period.

Giriş

Bu makalenin temel amacı, Leh asıllı bir diplomat olan Ahmet Rüstem Bey'in Osmanlı Hariciye Nezareti'ndeki faaliyetlerini dönem kaynaklarından da istifade ederek genel hatlarıyla ortaya koymaktır. Başka bir deyişle, Hariciye Nezareti'nde yaklaşık 35 senelik dönemde yürüttüğü faaliyetler bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi çeşitli tasnifleri başta olmak üzere yabancı arşivlerle dönemin yerli ve yabancı basınından istifade edilerek hazırlanan çalışma, *Ahmet Rüstem Bey: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sıra Dışı Bir Diplomat* isimli kitabın[1], kendisinin Hariciye Nezareti'ndeki faaliyetlerinin değerlendirildiği kısmının genel hatlarıyla özetlenmiş halidir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Millî Mücadele yılları üzerine yapılan çalışmalarda ismi sıklıkla geçen bir figür olarak Ahmet Rüstem Bey'in hayatı ve faaliyetleri üzerine sınırlı da olsa yapılan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bu konuda ilk çalışma Mine Erol tarafından 1973 senesinde yapılmıştır. Kendisi *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*,[2] adıyla risale boyutunda bir kitap yayımlamıştır. Bu eser daha sonra yapılan birçok çalışmaya da temel teşkil etmiştir. Kitap, adından da anlaşılacağı üzere Rüstem Bey'in 1914 senesinde ABD'deki büyükelçilik vazifesini ele almaktadır. Bir başka kitap çalışması, Şenol Kantarcı'nın *Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Millî Mücadele'nin Önemli Simgesi Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bielinski-Alfred Rüstem Bey)*[3] ismini taşımaktadır. Burada Rüstem Bey'in Washington Büyükelçiliği ve daha çok Millî Mücadele döneminde yürüttüğü faaliyetler incelenmiştir. Yine Ebru Emine Oğuz tarafından *Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bieliński)*[4] isimli bir yüksek lisans tezi de kaleme alınmıştır. Bu tez bir biyografi çalışması olsa da içerisinde birçok eksik ve hata barındırmaktadır. Bu üç çalışma dışında Rüstem Bey'in hayatının farklı dönemlerini ele alan bazı makaleler de vardır.[5] Bütün bunlar dikkate alındığında Rüstem Bey'in özellikle Hariciye Nezareti'nde yürüttüğü faaliyetleri yeni ortaya çıkarılan belgeler çerçevesinde değerlendirilmesi çalışmanın odağını oluşturmaktadır.

Ahmet Rüstem Bey'in Ailesi

Ahmet Rüstem Bey (Alfred Rüstem Bilinski/ Bielinski) köklü bir aile geçmişine sahiptir. Dedesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Galiçya bölgesi ileri gelenlerinden *Fransuva (Franciszek)*

[1] Ö. Kürşad Karacagil, *Ahmet Rüstem Bey: Osmanlı'dan Cumhuriyete Sıra Dışı Diplomat*, (İstanbul: Vakıfbank Kütür Yayınları, 2022).

[2] Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, (Ankara: Bilgi Basımevi, 1973).

[3] Şenol Kantarcı, *Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin Önemli Simgesi Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bielinski-Alfred Rüstem Bey)*, (İstanbul: Doğan Kitap 2017).

[4] Ebru Emine Oğuz, *Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bieliński)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2017.

[5] Süleyman Beyoğlu, "Milli Mücadele'nin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Rüstem Bilinski 1862-1935)", *Tarih Dergisi*, 46 (2007): 319-335; Erdal Açıkses, Osman Kubilay Gül, "Osmanlı Toplumunda Aidiyet Duygusuna Bir Örnek: Ahmet Rüstem (Alfred Bilinski) Bey", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/1, 2009:169-184; Nuri Köstüklü, "Balkan Savaşı Öncesinde İşkodra ve Kosova Vilayetlerinin Durumuna Dair Çetine Sefiri Alfred Rüstem Bey'in Raporu" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 28/84, (2012): 41-56; Syed Tanvir Wasti, "Ahmed Rüstem Bey and the End of an Era", *Middle Eastern Studies*, 48:5, (2012):781-796; Şenol Kantarcı, "Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin Önemli Siması: Ahmed Rüstem Bey" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 42, (2008): 247-285.

Bilinski'dir.[6] Rüstem Bey'in babası Seweryn Bieliński, Osmanlı Devleti'ne sığındıktan sonra Nihat ismini almış ve birçok hizmette bulunmuş, paşalığa kadar da yükselmiştir.[7]

Ahmet Rüstem Bey'in anne tarafından dedesi, İskoç asıllı bir tüccar olan Donald Sandison'dur.[8] Anneannesi, Ermeni asıllı Mary Zohrab'tır.[9] İran'da seçkin bir aile olan Zohraplar, 1795'te, buradan ayrılmıştır.[10] Ailenin bir kısmı Türkiye'ye, diğer kısmı ise Avrupa'ya gitmiştir.[11]

Rüstem Bey'in annesi hakkında İngiliz arşiv kayıtlarında isminin Mary olduğu, 1834 senesinde Tarabya'da dünyaya geldiği yer almaktadır. Mary, 20 Ekim 1858'de Nihat Paşa ile evlenmiştir.[12] Bu evlilikten Rüstem Bey'den başka iki kız biri erkek olmak üzere üç çocukları dünyaya gelmiştir. Arşiv belgelerinde annesi ve kız kardeşlerinin 1906 senesinde Londra'da yaşadığı bilgisi yazmaktadır; kızların isimleri, Elsie Frances ve Lilian Estelle olarak yer almaktadır.[13] İngiltere'de bulunan Rugby School kayıtlarında erkek kardeşinin isminin Sewerin Oswald de Bilinski olduğu yazılıdır.[14] Oswald 1913 senesinden itibaren bir süre İyonya Bankası'nın Kahire, Atina ve Londra şubelerinde çalışmış,[15] 1920'lerde ise İstanbul'da The National Bank of Turkey'in müdürlüğünü yapmıştır.[16]

Ahmet Rüstem (Müslüman oluncaya (1914) kadarki adıyla Alfred Rüstem), 18 Nisan 1862'de Midilli Adası'nda dünyaya gelmiştir.[17] Eğitimine, babasının görev yaptığı İzmir'de İngiliz mektebinde başlamıştır. Orta öğrenimi, İstanbul Kadıköy'de bulunan Fransız Frerler Mektebi'nde (Saint-Joseph) tamamlamıştır. Yükseköğrenimini ise Lemberg (Lviv) şehrinde yaparak İstanbul'a dönmüş ve bir müddet Mekteb-i Sultani'ye (Galatasaray Lisesi) devam etmiştir. Rüstem Bey aldığı iyi eğitim yanında, dil konusundaki yeteneği dikkat çekicidir. Nitekim Fransızca, İngilizce, Almanca, Lehçe, Rumca okuyup yazabilmektedir. Ayrıca hâl tercümesinde Arapça ile Farsçaya "*aşina*" olduğu,[18] bazı kaynaklarda ise iyi derecede İtalyanca bildiği bilgisi yazmaktadır.[19]

[6] Avusturya parlamento kayıtlarındaki ismi Franciszek v. B., Gutsbesitzer şeklinde geçmektedir. Bkz. https://www.parlament.gv.at/WWER/PARL/J1848/Bielinski.shtml# (Erişim tarihi: 3 Ocak 2022). Osmanlı arşiv belgelerinde ise *Fransuva Bilinski olarak yazılmıştır.* Bkz. *BOA, DH. SAİD d*., 1/664; *BOA, HR. SAİD.,* 1/5, lef. 1-6.

[7] Avusturya Parlamento kayıtlarında Nihat Paşa'nın 1815 tarihinde dünyaya geldiği bilgisi yer almaktadır. Bkz. https://www.parlament.gv.at/WWER/PARL/J1848/Bielinski.shtml# (Erişim tarihi: 3 Ocak 2022). Nihat Paşa'nın Osmanlı arşivinde tespit ettiğimiz hal tercümesinde Jezof (Jezowe?**)** kasabasına bağlı Gordiko köyünde dünyaya geldiği yazılmıştır. Bkz. *BOA, DH. SAİD d*., 1/664; *BOA, HR. SAİD.*, 1/5, lef. 1-6.

[8] Emine Zeytinli, "A British Merchant in Turkey: Freeman of the Levant Company and Consul, Donald Sandison at Bursa, 1795–1868", *Tarih Dergisi*, 68, (2018): 33.

[9] http://www.levantineheritage.com/pdf/List_of_British_Consular_Officials_Turkey(1581-1860)-D_Wilson.pdf (Erişim tarihi: 10 Mart 2021). Rüstem Bey'in büyükbabası Constantine Zohrab'tır. İstanbul'da doğmuştur. Donald Sandison gibi tüccardır. Charles MacFarlane, *Constantinople in 1828*, (London: Saunders and Otley, 1829), XV.

[10] Mark Donoghue, "William Thomas Thornton's family, ancestry, and early years: Some findings from recently discovered manuscripts and letters", *History of Political Economy*, 40 (3), (2008): 521.

[11] Fanny Lady Blunt, *My Reminiscenses*, (London: John Murray, 1918), VII-VIII.

[12] *TNA, Home Office (HO)*, 334/747120, 17 November 1906. Bu dönemde Nihat Paşa Bursa'da vazifelidir. *BOA, DH. SAİD d*., 1/664.

[13] *BOA, HR. SFR. (3).*, 534/77, lef. 6; *The London Gazette*, 4 December 1906. Polonya Parlamentosu'nun resmî sitesinde Nihat Paşa hakkında verilen bilgide, iki erkek iki kız çocuğu olduğu yazmaktadır. Bkz. https://www.parlament.gv.at/WWER/PARL/J1848/Bielinski.shtml# (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021)

[14] *Rugby School Register*, (London: Rugby, 1891), 140; Oğuz, *Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bieliński)*, 12.

[15] Oğuz, *Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bieliński)*, 12.

[16] *The London Gazette*, 4 July 1922; Kate Fleet, "Money and politics: the fate of British business in the new Turkish Republic", *Turkish Historical Review,* 2, (2011): 18–38

[17] *BOA, Y.A. RES.,* 110/ 62, lef. 4; *BOA, Y. PRK. HR.,* 32/79. Rüstem Bey'in doğum tarihi T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerinde "Bin iki yüz altmış üç senesi cemaziyülevvelinin ikisinde Midilli ceziresinde tevellüd etmiştir.", yani 18 Nisan 1847 olarak geçmiş olsa da Nihat Paşa'nın hâl tercümesinde 1862 senesi yer almaktadır. Bkz. *BOA, HR. SAİD.*, 1/5, lef. 1.

[18] *BOA, Y.A. RES*., 110/62, lef. 4; *BOA, Y. PRK. HR*., 32/79; *BOA, DH. SAİDd*., 1/640.

[19] Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 501.

Ahmet Rüstem Bey'in Osmanlı Hariciyesindeki İlk Görevi: Bulgaristan

Ahmet Rüstem Bey'in Osmanlı Hariciyesi'ndeki ilk vazifesi, 20 Nisan 1881'de babası Nihat Paşa'nın komiserlik görevinde bulunduğu Bulgaristan'da, Osmanlı Devleti'nin fahri Fransızca Tercümanlığı'dır. Yaklaşık bir sene sonra Mart 1882'de de Osmanlı Hariciyesi'nde maaşla kadrolu memuriyete atanmıştır.[20] Rüstem Bey, Bulgaristan'da yaklaşık beş sene görev yapmıştır. Burada bulunduğu süre zarfında Osmanlı belgelerine de yansımış küçük bir diplomatik krize neden olmuş ve bir süre Hariciye'de görev de alamamıştır. Krize yol açan hadise, İsveç uyruklu ve Alman himayesi elde etmiş Mösyö Roy (Roi) ile yaptığı tartışmanın kavgaya dönüşmesidir. Olayın çıkışında, Rüstem Bey'in biraz şanssızlığının ve biraz da öfkesine yenik düşmesinin etkili olduğu söylenebilir. Ne var ki bu, onun ilk ama son şanssızlığı olmayacak, öfkesine yenik düşeceği başka hadiselerle de karşı karşıya kalacaktır.[21]

Rüstem Bey'in müdahil olduğu bu kavgayı Mösyö Roy'un "çarpıtarak" ve üstelik şikâyetçi olarak Alman Konsolosu'na aktarması, Konsolos Vekili Saldem'in de olayı Bulgar adli makamlarına ulaştırmasıyla hadise büyümüştür. Bulgar Mahkemesi'nde Rüstem Bey'in aleyhine dava açılmış ve kendisine iki defa mahkeme celbi gönderilmiştir. Durumun giderek karmaşık bir hâl alması üzerine Bulgaristan Komiseri olan Rüstem Bey'in babası Nihat Paşa, yaşanan gelişmeleri bir yazıyla İstanbul'a bildirmek zorunda kalmıştır.[22] Bu dönemde vasal bir prenslik olan Bulgaristan'da, mahkemelerin Mösyö Roy ile Rüstem Bey arasında meydana gelen kavgayı reddetmemesiyle olay giderek daha da karmaşık bir hâl almıştır. Bu durum karşısında Nihat Paşa'nın bulduğu çözüm yolu, Rüstem Bey'in Sofya'dan ayrılması olmuştur.[23]

Anlaşıldığı üzere bu istek, ilk başta Hariciye Nezareti'nce uygun bulunmamıştır. Ancak Bulgar Mahkemeleri'nin yargılama konusunda ısrarının devam etmesi üzerine Hariciye Nazırı Asım Paşa, Nihat Paşa'ya yolladığı 27 Haziran tarihli bir yazıyla Rüstem Bey'in Bulgaristan'dan ayrılmasını kabul etmiş,[24] 13 Aralık'ta da kendisi görevinden azledilmiştir.[25]

Yunan Subay ile Düello

Bulgaristan'daki tercümanlık görevinden ayrıldıktan sonra yaklaşık yedi ay süreyle herhangi bir resmî görev alamayan Rüstem Bey için önemli bir fırsat Atina'da ortaya çıkmıştır.[26] Rüstem Bey, 1 Haziran 1886'da[27] Atina Sefareti'ne üçüncü kâtip olarak atanmıştır.[28] Bu göreve getirilmesinde hiç şüphe yok ki Rumca bilmesi etkili olmuştur. Yaklaşık dört sene Atina'da bulunan Rüstem Bey, 3 Haziran 1890'da Belgrad Sefareti Üçüncü kâtipliği'ne getirilmiştir.[29] Kendisi bilinmeyen bir sebepten 2 Eylül'de istifa etmiş, 3 Aralık'ta yeniden ama bu sefer ikinci kâtip olarak Belgrad Sefareti'ne atanmışsa da burada uzun süre kalmamıştır. 22 Ocak 1891'de de yabancısı olmadığı Atina'ya, sefaret ikinci kâtibi olarak tayin edilmiştir. Atina'da vazifesine yaklaşık bir buçuk sene devam etmiştir. Daha önce olaylı bir şekilde sona eren Bulgaristan'daki görevi gibi ilginç bir "düello" hadisesiyle 14 Temmuz 1892'de buradaki memuriyeti son bulmuştur.[30]

[20] *BOA, Y.A. RES.*, 110/62, lef. 4.
[21] Ayrıntılı bilgi için bkz. Karacagil, *Ahmet Rüstem Bey: Osmanlı'dan Cumhuriyete Sıra Dışı Diplomat*, 28-31.
[22] Yaşanan kavga hakkında ayrıntılı bilgiyi Bulgaristan Komiseri Nihat Paşa'nın 29 Kasım 1884 tarihinde Hariciye Nazırı Asım Paşa'ya yolladığı yazıdan takip etmek mümkündür. *BOA, HR. SFR. (04).*, 318/52, lef. 1-2.
[23] *BOA, HR. SFR., (04).*, 328/52.
[24] *BOA, HR. SFR., (04).*, 328/52.
[25] *BOA, Y.A. RES.*, 110/62, lef. 4.
[26] *BOA, BEO., AYN.d.*, 1568, 50; *BOA, İ. HR.*, 302/19140, lef. 3.
[27] *BOA, BEO., AYN.d.*, 1568, 50; *BOA, Y.A. RES.*, 110/62, lef. 4.
[28] *BOA, BEO., AYN.d.*, 1568, 50; *BOA, İ. HR.*, 302/19140, lef. 3; *BOA, İ. HR.*, 302/19140, lef. 1.
[29] *BOA, Y.PRK. HR.*, 32/79.
[30] *BOA, HR.TH.*, 106/52; *BOA, Y.PRK. HR.*, 32/79.

Rüstem Bey'le Yunan Üsteğmen Athanasios Pierrakos ile aralarında yaşanan düello[31] Türk ve Yunan kaynaklarında da yer almıştır. Hadise, Osmanlı arşiv belgelerine göre şu şekilde gelişmiştir:[32]

Atina'da görev yapmakta olan Osmanlı Askeri Ataşesi Seyfullah Bey miralaylığa terfi etmiş, bunu kutlamak üzere 25 Haziran Perşembe akşamı Atina Sefiri Galip Bey ile sefaret ve şehbenderhane çalışanlarına bir ziyafet vermiştir. Sefaret çalışanları gecenin devamında, Atina yakınlarında bulunan, Yunan hanedan üyelerinin ve diplomatik temsilcilerin de sık sık ziyaret ettiği, yazlık Faliro tiyatrosuna oyun izlemek üzere gitmişlerdir. Tiyatronun yazlık olması hasebiyle yeterli oturma alanı yoktur. Hadisenin yaşandığı gün, tiyatronun kalabalık olması ve yer sıkıntısı sebebiyle Osmanlı Sefiri Galip Bey ve sefaret üçüncü kâtibi için tiyatro yetkilileri tarafından -benzer durumlarda daha önce yapıldığı gibi- geçişlere mâni olmamak üzere, arka tarafı da boş bırakılmak suretiyle koridora sandalyeler yerleştirilmiştir. Ancak oyunun ikinci perdesinin devam ettiği esnada sivil kıyafetli Yunan Binbaşı Argyropoulos ve diplomat, uygun olmadığı halde, Osmanlı Sefirinin önünden geçmek istemiştir. Bunun üzerine Üçüncü Kâtip Mehmet Bey müdahale ederek kendisini uyarmış ve geçit yerini göstermiştir. Fakat Argyropoulos, kaba bir üslupla "orası sandalye konulacak bir mahal değildir" diyerek yanından geçme ısrarını sürdürmüştür. Bunun üzerine olaya müdahil olan Büyükelçi Galip Bey tartışmanın büyümesine engel olmuştur. Bir süre sonra oyunun ikinci perdesi sona ermiş, verilen ara üzerine Osmanlı sefaret heyeti de dışarı çıkmıştır. Ancak içeri girdiklerinde hoş olmayan bir sürprizle karşılaşıp sandalyelerinin kaldırıldığını görmüşlerdir. Bunun üzerine tekrar dışarı çıkarak tiyatro yetkilileriyle görüşmüşler ve durumu anlamak istemişlerdir.

Bu esnada Başkâtip Aziz Bey, dışarıda rastladığı Mevki Kumandanı Miralaya, Osmanlı sefaret çalışanları olarak başlarına gelen hadiseyi anlattığı sırada Binbaşı Argyropoulos, refakatinde bulunan Mösyö Baltacı ve iki Yunan subay, Aziz Bey'in yanına gelerek konuşmaya müdahil olmuşlardır. Daha sonra Rüstem Bey de onların yanına gelmiştir. Bir süre sonra Binbaşı ve yanındaki askerin Aziz ve Rüstem Beylere kaba ve "hakaret-âmiz" bir şekilde sandalyeleri kendilerinin kaldırtmış olduğunu söylemesi üzerine tartışma daha da büyümüş, olay, Rüstem Bey ile Yunan subay arasında düello kararının alınmasıyla neticelenmiştir. Bu kararın gerçekleşmemesi için gerek Yunan yetkililer gerekse Türk yetkililer uyarılsa da ne Yunan subay ne de Rüstem Bey düellodan vazgeçmiştir. Düello kuralları çerçevesinde Rüstem Bey ile kendisinin şahitleri olarak seçtiği Seyfullah ve İhsan Beyler, gece yarısı sefaretten gizlice çıkmışlardır. Diğer taraftan hadiseye engel olmak için nezarethanede tutuklu bulunan Yunan subay da buradan kaçarak düello yapılacak yere gitmiştir.

27 Haziran'da Rüstem Bey ile Yunan Subay Pierrakos[33] arasında tabancayla bir düello gerçekleşmiştir.[34] Düello sonunda Yunan subayı ağır şekilde yaralaması, olayın büyümesine neden olmuştur. Yaralanan subayın yine kendisi gibi subay olan kardeşi Argyropoulos intikam sevdasına düşmüştür. Hadise bununla da kalmamış yaralanan subayın evinin önünde binlerce kişinin toplanması, sefaret çalışanlarına karşı bir saldırı ve hatta olayın daha vahim bir hâle yani siyasi bir krize dönüşme tehlikesini ortaya çıkarmıştır.[35] Bu durum karşısında endişeye kapılan Büyükelçi Galip Bey, Rüstem Bey'i İstanbul'a göndermiştir. Diğer taraftan da Yunan resmî makamlarına başvurarak tedbir alınmasını talep etmiştir.[36] Nitekim olay yaşandıktan kısa bir süre sonra izinli olarak İstanbul'a dönen büyükelçinin Atina'daki görevine de son verilmiştir.[37]

Yaşanan bütün bu hadiselere karşın Yunan Subay Argyropoulos kardeşinin intikamını almaktan vazgeçmemiştir. Rüstem Bey de düello teklifini geri çevirmemiş, yaklaşık bir ay sonra 14 Ağustos'ta

[31] *BOA, HR. MTV.*, 395/75; *BOA, BEO.*, 30/2239.
[32] Ayrıntılı bilgi için bkz. Karacagil, *Ahmet Rüstem Bey: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sıra Dışı Bir Diplomat*, 33-34.
[33] *Akropolis*, 28 Haziran 1892, s. 1.
[34] *BOA, Y.PRK. TKM.*, 25/24, lef. 2.
[35] *BOA, Y.PRK. EŞA.*, 16/8, lef. 1.
[36] *BOA, BEO.*, 31/2278, lef. 4.
[37] Nurdan Şafak, *Bir Tanzimat Diplomatı Kostaki Musurus Paşa (1807-1891)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, 204.

Paris'te ikili arasında tabancayla yapılan düelloda kimse yaralanmamış ve tarafların barışmasıyla konu kapanmıştır.[38] Bu ilginç hadise aynı zamanda Avrupa basınına yansımış, konuyla ilgili haberler özellikle Paris gazetelerinde yer bulmuştur.[39]

Rüstem Bey Washington'da

Rüstem Bey'in olaylı şekilde sona eren Atina'daki vazifesinden yaklaşık bir sene sonra 7 Mayıs 1893'te Londra Sefareti İkinci Kâtipliği'ne atanmış burada sekiz ay görev yapmıştır.[40]

Rüstem Bey, Londra'dan sonra 14 Ocak 1894'te Bükreş Sefareti'ne başkâtip olarak atanmış[41] ve üç seneden fazla bir süre burada görev yapmıştır. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kurucusu ve bir numaralı üyesi İbrahim Temo anılarında Rüstem Bey'in bu dönemde cemiyet üyesi olduğunu ve cemiyet tarafından hazırlanan "Hareket" adlı risalenin[42] Romanya'da basılmasına katkı sağladığından bahsetmiştir.[43]

Rüstem Bey 13 Nisan 1897'de Washington Sefareti Başkâtibi Seyfettin Bey ile becayiş yoluyla Washington'a atandıysa da vazifeye başlamamıştır.[44] Zira 1897 yılında Osmanlı Devleti ile Yunanistan Krallığı arasında -Türk-Yunan Harbi olarak da bilinen- savaş fiilen başlamıştır.[45] Rüstem Bey de savaş başladıktan kısa bir süre sonra başkâtiplik vazifesinden istifa ederek gönüllü olarak harbe katılmış ve Alasonya ordusunda görev yapmıştır.[46] Savaşın kaderini belirleyecek Dömeke Muharebesi'nde yer almış ve yaptığı hizmetlerden dolayı Erkân-ı Harbiye Komutanı tarafından da takdir edilmiştir.[47] Kendisi, bu muharebede kolundan yaralanmıştır.[48] Yine savaşta gösterdiği yararlılıklarından ötürü fahri süvari yüzbaşılık rütbesine verilmiş[49] ve "Yunan Muharebe Madalyası"yla ödüllendirilmiştir.[50]

Rüstem Bey, savaştan sonra tekrar Hariciye'deki hizmetine dönmüş fakat daha önce atandığı Washington'a gitmek yerine kendi talebiyle,[51] görev yaptığı Bükreş Sefareti'ne tekrar başkâtip olarak atanmıştır.[52] Bükreş'teki vazifesi 10 Temmuz 1898'de Londra Sefareti'ne başkâtip atanmasıyla sona ermiştir.[53] Rüstem Bey, yaklaşık altı ay süreyle başkâtiplik vazifesinde bulunduğu Londra Sefareti'nden sonra, 11 Ocak 1899'da Washington Sefareti'ne başkâtip olarak atanmıştır.[54] Vazifeye başladıktan bir süre sonra Washington Büyükelçisi Ali Ferruh Bey izinli olarak İstanbul'a gitmiş ve bu süre zarfında büyükelçiliğe Rüstem Bey vekâlet etmiştir.[55]

19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı maliyesi oldukça kötü durumdaydı. Bu durum ister istemez Hariciye Nezareti'ne de yansımıştı. Bu dönem sefaret memurlarının en büyük problemi, maaş ve diğer

[38] *BOA, Y. PRK. A*., 7/9, lef 1; *BOA, Y.A. HUS*., 263/97.
[39] *BOA, Y. PRK. TKM*., 25/24, lef. 1-2.
[40] *BOA, Y. PR. HR*., 32/79; *BOA, BEO*., 181/13503.
[41] *BOA, Y. PRK. HR*., 32/79.
[42] Adı geçen risale, 93 Harbi'nden itibaren II. Abdülhamid yönetiminde uğranan kayıpları ele almaktadır. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasi Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902),* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 200.
[43] İbrahim Temo, *İttihât ve Terakki Anılarım (Atatürk'ü N'için Severim?),* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2013), 68-69.
[44] *BOA, HR. TH*., 201/109; *BOA, İ. HR*., 356/18; *BOA, Y. PRK. HR*., 32/79.
[45] *1897 Türk-Yunan Harbi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982), 8.
[46] *BOA, HR. TH*., 199/28.
[47] *BOA, İ.TAL*., 461/29, lef. 1.
[48] *BOA, HR. MTV*., 709/91.
[49] *BOA, HR TH*., 378/10.
[50] *BOA, İ.TAL*., 120/83.
[51] *BOA, BEO*., 973/72964.
[52] *BOA, HR. MTV*., 17/71.
[53] Rüstem Bey, Fedon Bey'le becayiş yoluyla Londra Sefareti'ne atanmıştır. Bkz. *BOA, BEO*., 1159/86852; BOA, İ. HR., 359/2; *BOA, Y. PRK. HR*., 32/79.
[54] Edhem Bey'in yerine atanmıştır. Bkz. *BOA, Y.A. RES*., 110/ 62, lef. 4; *BOA, BEO*., 1257/94222.
[55] Rüstem Bey, 29 Temmuz 1899-12 Şubat 1900 tarihleri arasında Ferruh Bey'e vekâlet etmiştir. Bkz. *BOA, BEO*., 1486/111443, lef. 3; *BOA, Y.A. HUS*., 398/5.

ödemelerdeki gecikmelerdi.[56] Rüstem Bey de bu konuda yaşanan aksaklığı, Washington'da bulunduğu dönemde sık sık dile getirmiştir.[57] Nitekim bu yaşananlardan oldukça rahatsız olan Rüstem Bey, 22 Kasım'da Hariciye Nezareti'ne ağır ifadeler içeren bir telgraf yollamıştır. Telgrafta, sefaret çalışanlarına ödemelerin yapılmamasını da eleştirerek[58] *"...sefaret-i seniyye hizmetini tatil ettim uşaklara ruhsat verdim ve sefaret-i seniyyeyi artık teshîn ve tenvir etmeyerek ahur hâlinde bıraktım"* ifadeleriyle Büyükelçiliğin faaliyetlerini askıya aldığını alaycı şekilde dile getirmiştir.

Nezaret ile Rüstem Bey arasındaki ikinci sürtüşme yine maddi sebeplerden kaynaklanmıştır. İstanbul'dan ödenek gelmemesinden dolayı sefaretin Amerikan telgraf şirketine olan borçlarını ödeyememesi Rüstem Bey'i oldukça kızdırmıştır. 16 Aralık 1899'da Hariciye Nezareti'ne yolladığı telgrafta öfkesini sert ve yine alaycı ifadelerle dile getirmiştir. Telgrafta, şirketin sefarete borcunu ödemesi yönündeki ısrarı karşısında artık dayanmasının mümkün olmadığını, borcun bir haftaya kadar ödenmemesi hâlinde şirkete, Padişah'a başvurmalarını söyleyeceğini yazmıştır.[59] Bu telgraf, Rüstem Bey ile Hariciye Nezareti'nin arasında âdeta bardağı taşıran son damla olmuştur. Durumdan fazlasıyla rahatsız olan Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, 17 Aralık 1899'da Sadaret'e Rüstem Bey hakkında bir yazı yollayarak haddini aşan ifadeler kullandığını söyleyerek "*süratli*" bir şekilde cezalandırılmasını istemiştir.[60] Nitekim bu yazıdan bir süre sonra Rüstem Bey, 1900 yılının şubatında Washington'dan iki ay süreyle izinli olarak Londra'ya gitmek durumunda kalmıştır.[61]

Rüstem Bey'in İngiltere'ye ulaşmasından kısa bir süre sonra 27 Şubat'ta Tevfik Paşa, Londra Sefareti'ne telgraf yollayarak kendisine başka bir vazife verileceğini ve İstanbul'a dönmesi gerektiğini söylemiştir.[62] Ancak bu telgraftan kısa bir süre sonra[63] Rüstem Bey'in başı bu sefer de Venezuela'nın Washington Maslahatgüzarı Don Augusto F. Pulido ile yaşadığı tartışmadan dolayı derde girmiştir.[64] Hadise hakkında ayrıntılı bilgimiz olmasa da Rüstem Bey'in Londra'da bulunduğu dönemde Washington'da bulunan Venezuela Maslahatgüzarı'nın kendisi hakkında "iftira" derecesinde sözler sarf ettiğini duyduğunu, bu durumu hazmedemeyerek maslahatgüzara oldukça ağır ifadeler içeren bir mektup yazmıştır.[65] Venezuela Maslahatgüzarı da mektubu, o zaman için Washington'da büyükelçiler arasında en kıdemli olarak kabul edilen İngiltere Büyükelçisi Lord Pauncefote'ye[66] yollamıştır. Büyükelçi ise Ali Ferruh Bey ile görüşerek Rüstem Bey'in Washington'da görev yapmasının uygun olmayacağını, başka bir ülkede görevlendirilmesi gerektiğini belirterek Hariciye Nezareti'yle görüşmesini istemiştir.[67] Hatta Ali Ferruh Bey'i biraz da tehdit ederek elçiliğin buna müdahil olmaması durumunda olayı bizzat ABD Hükümeti'ne bildireceğini dile getirmiştir. Bu görüşmeden sonra Ali Ferruh Bey, nezarete yolladığı yazıda sorun çıkmaması için elinden geleni yaptığını belirterek endişesini "*bu işin bir düelloyu intac edeceği zannındayım*" sözleriyle ifade etmiştir.[68]

[56] Carter V. Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 323.

[57] *BOA, Y.A. HUS*., 401/65, lef. 1.

[58] *BOA, Y.A. HUS*., 401/65, lef. 3.

[59] *BOA, HR. İD*., 545/62, lef. 4.

[60] *BOA, BEO*., 1419/106388, lef. 3.

[61] *BOA, Y.PRK. EŞA*., 35/2. Şubat ayının son haftasında Washington'dan ayrılarak Londra'ya gidecektir. *Chicago Tribune* 27 February 1900.

[62] Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*: 9.

[63] Bu olayın gerçekleştiği tarihle ilgili belge de kesin bir bilgi yoktur. Ancak Mart/Nisan 1900 tarihleri arasında yaşanmış olması kuvvetle muhtemeldir. *BOA, Y.PRK. EŞA*., 33/96.

[64] *The Washington Post*, 24 April 1901.

[65] *BOA, Y.PRK. EŞA*., 33/96; *BOA, HR. MTV*., 708/3.

[66] Hariciye çalışanları bulundukları ülkede bir sorunla karşılaştıklarında buna çözüm bulmak için en kıdemli olan sefire başvururlardı. Bu durum sefaretlerde kuraldır. *The Washington Post*, 24 April 1901.

[67] *BOA, Y.PRK. EŞA*., 33/ 96; *BOA, HR. MTV*., 708/3.

[68] *BOA, HR. MTV*., 708/3. Ali Ferruh Bey, Alfred Rüstem Bey'le ilgili isteğini doğrudan saraya yazacaktır. *BOA, Y.PRK. EŞA*., 33/96.

Rüstem Bey'in Londra'da bulunduğu süre zarfında âdeta başı dertten kurtulmamıştır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere bu dönemde Hariciye çalışanları maaş ve diğer ödemeler konusunda sık sık aksaklıklar yaşamaktadırlar. Bu bağlamda Daily Mail Gazetesi'nde *"Bir Hükümeti Uyarmak: Ücretleri Ödenmeyen Türk Diplomatların Sıkıntılı Durumu"* başlığıyla bir yazı daha çıkmıştır. Burada, Madrid Büyükelçisi'nin istifa haberi örnek gösterilerek sefaret çalışanlarının ekonomik olarak büyük sıkıntı çektikleri, maaşlarının ödenemediği bilgisinin yanı sıra dikkat çekici bir açıklamaya da yer verilmiştir. Yazıda Rüstem Bey'in ismi geçmese de açıklama yapan şahsın Washington Sefareti hakkında bilgi sahibi ve aynı zamanda Londra'da bulunan bir diplomat olduğu yer almıştır. Haberde sefaret çalışanlarına yapılan ödemelerin gecikmesine karşın hükümet yetkililerinin aldıkları maaş ve ödemelerin yüksek olduğu bilgisi de gazetede dikkat çekici ifadelerle yer bulmuştur.

Londra Sefiri Kostaki Antopulo Paşa, ağır ifadeler içeren yazı hakkında ertesi gün İstanbul'a telgraf çekerek bilgi vermiştir.[69] Ayrıca yayımlanan açıklamanın Rüstem Bey'e ait olup olmadığı yine yazıyla kendisine sormuştur. Rüstem Bey, 2 Ekim günü Londra Sefiri'ne yolladığı cevapta, *Daily Mail* Gazetesi'nde yer alan demecin kendisinin olduğunu[70] kaleme aldığı mektupla kabul etmiştir.[71] Ayrıca mektubun Hariciye Nezareti'ne gönderilmesini ve buna dair de kendisine teminat verilmesini istemiştir. Eğer gönderilmezse mektubu yayımlanmak üzere Londra gazetelerine yollayacağı tehdidinde bulunmuştur.[72]

Daily Mail'de yayımlanan yazının Rüstem Bey'e ait olduğu ortaya çıktıktan sonra Adliye Nezareti'nde bir komisyon kurularak hakkında inceleme başlatmıştır. Akabinde mahkemeye verilen Rüstem Bey hakkında savcılık müebbet hapis cezası istemiştir. Bu talep, yapılan yargılama sonucunda Cinayet Mahkemesi'nce kabul edilmiş ve Rüstem Bey müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak cezası "*karar-ı mezkûr ilan ettirilmeyip*" ibaresinden de anlaşılacağı üzere uygulanmamıştır;[73] lakin 30 Mart 1901'de Washington Sefareti'ndeki başkâtiplik görevine son verilmiştir.[74]

Mısır'daki Faaliyetleri

Rüstem Bey, olaylı şekilde sona eren vazifesinin ardından bir müddet daha Avrupa'da kalmış ve bu süre zarfında gazetelerde makaleler kaleme almıştır. Ancak zaman geçtikçe maddi sıkıntı içerisine girmiştir. 1903 senesinde Avrupa'dan ayrılarak iş bulmak üzere Mısır'a (İskenderiye) gitmeyi, şayet burada iş bulamazsa Siyam'a yani Tayland'a gitmeyi planlar. Deniz yoluyla çıktığı seyahatte ilk durağı, 2 Mart 1903'te İngiltere'ye ait Malta Adası olmuş,[75] burada dört gün İngiltere'nin eski Selanik Başkonsolosu John Blunt'a misafir olmuştur.[76]

Rüstem Bey'in, Malta'dan sonraki durağı, 1908 senesine kadar ikamet edeceği Kahire'dir. Burada bulunduğu dönemdeki faaliyetleri hakkında yeterli bilgiye ulaşamasak da Fransızca olarak yayımlanan[77] *La Bourse Egyptienne* gazetesinde yazar, daha sonra da editör olarak çalıştığı bilgisine sahibiz.[78]

[69] *BOA, Y.PRK. HR.*, 29/26, lef. 2.
[70] *BOA, Y.PRK. HR.*, 29/26, lef. 1; *BOA, HR. SFR (3).*, 497/27, lef. 1.
[71] *BOA, HR. SFR (3).*, 497/27, lef. 1.
[72] Ayrıntılı bilgi için bkz. Karacagil, *Ahmet Rüstem Bey: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sıra Dışı Diplomat*, 49-51.
[73] Belgede kararın neden uygulanmadığı belirtilmemiştir. Bkz. *BOA, BEO.*, 2039/152878, lef. 2; *BOA, Y. PRK. HR.*, 32/69.
[74] *BOA, BEO.*, 1640/122977.
[75] Alfred Rüstem Bey Malta'da bulunduğu sürece buradaki Osmanlı Şehbenderliği tarafından adeta adım adım takip edilmiştir. Adada bulunduğu sürece kimlerle görüştüğü, nereye gittiği hakkındaki bilgiler İstanbul'a iletilmiştir. Bkz. *BOA, BEO.*, 2025/151848, lef. 1-4; *BOA, BEO.*, 2028/152069, lef. 1-4.
[76] *BOA, BEO.*, 2028/152069, lef. 5; *BOA, BEO.*, 2039/152878, lef. 5; *BOA, Y. PRK. HR.*, 32/76.
[77] *The Times of India,* 19 September 1908.
[78] Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, 78; *The Washington Post*, 27 September 1922.

II. Meşrutiyet Sonrası Rüstem Bey

Kanun-ı Esasi'nin II. Abdülhamid tarafından yürürlüğe konmasıyla II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır.[79] Bu dönemde Fransa'da olan Rüstem Bey yaklaşık bir ay sonra, 25 Ağustos'ta Sadaret'e bir yazı yollayarak Osmanlı Hariciyesi'nde tekrar görev almak istediğini belirtmiştir. Yazıda kendisi ve ailesi hakkında bilgiler vermiştir. Yazının devamında Londra Sefareti'ne müsteşar olarak atanma isteğini dile getirmiştir.[80]

Rüstem Bey'in talebi olumlu karşılanmıştır. Her ne kadar Londra'ya müsteşar olarak atanmasa da 9 Mayıs 1909 tarihinde son görev yeri olan Washington Sefareti'ne müsteşar olarak görevlendirilmiştir. Böylece bir nevi iade-i itibar edilmiştir. Rüstem Bey, vazifeye atandıktan yaklaşık bir ay sonra, 10 Haziran'da Washington'a ulaşmıştır.[81]

Bu dönemde Rüstem Bey'in yürüttüğü faaliyetler hakkında basına yansıyan önemli bir konu da Osmanlı uyruklu Suriyeli Arapların karşılaştığı vatandaşlık meselesine çözüm arayışıdır. Hadiseye temel teşkil eden durum ise 1909 senesinde ABD Hükümeti'nin göçmen politikasında değişikliğe gitmesidir. Zira ABD Hükümeti, yayımladığı bir kanunla, Avrupalı-beyaz ırktan olmayan (başta Çinliler olmak üzere) göçmenlere ülkeye girişte sınırlama koymuştur. Bu durum Osmanlı vatandaşlarını olumsuz yönde etkilemiştir.[82]

Rüstem Bey, bir diplomata göre biraz sert, ancak kendisine has üslubuyla bir beyanname yayımlayarak konuya dahil olmuştur. Rüstem Bey'in açıklamalarını *The Washington Post* gazetesi sütunlarına "*Kanunun adaletsiz olduğunu düşünüyor*" şeklinde taşır. Haberin alt başlığında yer alan "*Washington Osmanlı Maslahatgüzarı'nın basına sunduğu alışılmadık mektubu...*" ifadesi ise onun tarzını yansıtması bakımından ilgi çekicidir.[83]

Rüstem Bey'in ABD'de başkatip olarak bulunduğu bu dönemde Türk Büyükelçi Washington'da olmadığı için kendisine vekalet etmiş yani bir sefir gibi hareket etmiş ve bazı ilklere de imza atmıştır. Örneğin Osmanlı Sefareti, 17 Kasım 1909 akşamı ilk defa resmî bir yemek/eğlence düzenlemiş,[84] 4 Şubat 1910 akşamı da danslı bir partiye ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca Rüstem Bey, genç bir maslahatgüzar olarak Washington sosyetesinde bu dönemde popüler olmuştur. Hoş hareketleri ve akıcı İngilizcesi yanında güzel dansı, kart oyunları ve eğlenceli tavırlarıyla da dikkat çekmiştir.[85]

Washington'da kaldığı süre boyunca ABD'nin iç ve dış politikasını yakından takip eden Rüstem Bey, Hariciye Nezareti'ne 9 Kasım 1909 tarihinde, Türk-Amerikan ilişkileri hakkında bir rapor yollamıştır. Raporda iki ülke ilişkilerinin önemi, Amerikan kamuoyu ve lobicilik faaliyetlerinden bahsetmektedir. Bunun yanında büyükelçilik personelinin özellikle dil konusundaki eksikliğinin giderilmesi için yapılması gerekenleri ayrıntılı olarak ele almıştır.[86]

Paris Sefareti Müsteşarlığı

Rüstem Bey, yaklaşık bir sene Washington'da görev yaptıktan sonra 3 Mayıs 1910'da Paris Sefareti'ne

[79] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, 2. bs. (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 41.
[80] *BOA, HR. MTV.*, 709/91, lef. 1-4.
[81] *The Washington Post,* 11 June 1909.
[82] Kazım Baycar, "Amerika'ya Göç Eden Osmanlı Suriyelileri ve Yeni Topluma Entegrasyon Süreçleri (1870-1914)", *History Studies*, 10/7, (2018): 114.
[83] *The Washington Post*, 3 November 1909.
[84] *The Evening Star*, 18 November 1909.
[85] *The Washingtn Herald*, 5 Feburary 1910; *The Washington Post,* 16 May 1910.
[86] *BOA, HR. SYS.*, 70/23.

müsteşar olarak atanmıştır.[87] Burada bulunduğu dönemdeki vazifesi, eski Paris Başkonsolosu Lütfi Bey hakkındaki yolsuzluk soruşturmasını yürütmektir. Bu göreve atanmasında hiç şüphe yok ki dürüst ve sözünü esirgemeyen bir kişi olması önemli rol oynamıştır.[88] Rüstem Bey Hariciye Nazırı'nın isteği üzerine muhakkik (soruşturmacı) vazifesiyle görevlendirilmiştir.[89] Bu görevinde Rüstem Bey'e Paris Sefareti Ataşesi Saadettin Bey yardım etmiş ve yaklaşık dört ay gibi bir süre içerisinde hazırladığı raporu Büyükelçi Naum Paşa'ya sunmuştur.[90] Araştırmaya konu olan evrak sahteciliğiyle ilgili elde edilen veriler neticesinde Lütfi Bey'in kötü niyetli olduğu kanısı hâsıl olmuştur. Rapor ayrıntılı olarak ele alındığında kendisinin oldukça titiz davrandığı, her şeyi açık ve net bir şekilde ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir.[91]

Rüstem Bey'in Paris'te bulunduğu dönemde meydana gelen önemli bir gelişme de Osmanlı Devleti ile İtalya arasında yaşanan Trablusgarp Savaşı'dır.[92] İtalya'nın Trablusgarp'a işgal girişiminin henüz fiiliyata geçmediği ancak bu konuda tartışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı ortamda, Rüstem Bey müsteşar olarak yabancı diplomatlarla görüşmeler yapmış Avrupa devletlerinin konuyla ilgili tavrı hakkında Hariciye Nezareti'ne yazı ve raporlar göndermiştir.[93]

Karadağ Sefareti

Rüstem Bey, 7 Aralık 1911'de[94] Karadağ'ın başkenti Çetine'ye sefir olarak atanmıştır.[95] Böylece ortaelçi payesiyle ilk sefirlik vazifesine başlayan Rüstem Bey, müstakil olarak bir misyon şefi konumuna gelmiştir. Çetine'de bulunduğu dönemde Osmanlı Devleti, Balkan topraklarında büyük sorunlarla boğuşmaktadır. 1911 senesinin hemen başında Arnavutluk'ta Malisörlerin[96] yaşadığı bölgelerde isyanlar ortaya çıkmıştır. Özellikle Karadağ'a sığınan Katolik Arnavutların bu ülkenin de desteğini alarak Osmanlı karakollarına saldırması üzerine isyan kısa sürede yayılmıştır. Ayaklanmayı desteklemek için başta Balkan devletleri olmak üzere Avusturya ve İtalya da gerekli hazırlıklarını kısa sürede tamamlamıştı. İtalya'nın ülkeye yolladığı binlerce silah, Katolik din adamları vasıtasıyla halka dağıtmıştır. Bazı Arnavut ileri gelenleri silah sağlamak için Paris ve Viyana'ya gitmiştir. Karadağlı subaylar da Arnavutluk'un kasaba ve köylerine silah ve bomba temin etmiştir. Bu ortamda her türlü desteği alan isyancı Arnavutlar, Osmanlı karakollarına saldırırlar. Bütün bunların üzerine Osmanlı Devleti, isyanın büyümemesi için çeşitli tavizler vermek zorunda kalmıştır.[97]

Rüstem Bey bu ortamda, Balkan Savaşları'ndan kısa bir süre önce, Çetine'de sefir olarak yaklaşık sekiz ay müddetle görev yapmıştır. Bu süre zarfında Balkanlar ve Karadağ'ın durumuyla alakalı Avrupalı sefirler ve yerel yetkililerle görüşmüş, İstanbul'a dikkat çekici raporlar ve yazılar yollamıştır. Bu dönemde kaleme aldığı yazılar; bir taraftan Balkan Savaşları'ndan kısa bir süre önce savaşın fitilini ateşleyen Karadağ'da yaşanan gelişmeleri yansıtması, diğer taraftan Osmanlı Hariciyesi'nin Karadağ özelinde Balkanlar'da yaşananları gözlemlemesi açısından oldukça önemlidir.

[87] *BOA, BEO*., 3744/ 280756, lef.1. Rüstem Bey, yeni görevine başlamak üzere 18 Mayıs 1910'da New York'tan ayrılmıştı. *New York Tribune*, 17 May 1910.

[88] Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 13-14.

[89] *BOA, HR. MTV*., 418/48, lef. 3.

[90] Rapor 26 Eylül 1910 tarihlidir. Rüstem Bey özellikle Saadettin Bey'in 2 numaralı raporunda tespit ettiği evrak sahteciliği üzerinde durmuştur.

[91] Ayrıntılı bigi için bkz. *BOA, HR. MTV*., 418/48, lef. 3.

[92] Ayrıntılı bilgi için bkz. Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, çev. Deniz Berktay, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2008).

[93] *BOA. HR. SFR (3).*, 638/51.

[94] *BOA, BEO*., 3974/2980085.

[95] *BOA, BEO*., 3975/298109; *BOA, İ. HR*., 427/51.

[96] Arnavut dilinde "Mal" dağ, "Malisör" dağlı, "Malisiya" dağlık anlamına gelmektedir. Bölgenin oldukça dağlık olmasından dolayı burada yaşayan halka Malisörler denilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Bello, *Osmanlı ve Arnavutluk Kaynaklarına Göre Arnavutluk'ta 1911 Malisörler İsyanı*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

[97] Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, (İstanbul: Buke Yayınları, 2004), 403-409.

Rüstem Bey'in Karadağ'daki sefirlik hizmeti yaklaşık sekiz ay sürer. Görevden ayrılma süreci hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda Kolaşin'de patlak veren hadiseler üzerine İstanbul'a geri çağrıldığı bilgisi yer almaktadır[98] ancak bu bilgi doğru değildir. Rüstem Bey'in Çetine'de bulunduğu dönemde iki devlet arasında zaman zaman sınır hadiseleri yaşanmıştır ancak Karadağ Hükümeti ile görüşmeler yaparak bu sorunu çözmeye çalışmıştır.[99] Fakat bardağı taşıran son olay, *Berane Hadisesi* olmuştur. Hadisenin başlangıcında Karadağ askerleri ve bazı kişiler Osmanlı karakoluna saldırıp topraklarını işgal etmiştir. Rüstem Bey bu durumu protesto etmiş ve Çetine'den ayrılarak tepkisini göstermiştir. Bu kararı alırken İstanbul'a danış(a)mamıştır.[100]

Islahat-ı Hariciye Komisyonu Başkanlığı

Rüstem Bey, Çetine'den döndükten bir süre sonra Hariciye Nazırı ile görüşerek başka sefarete atanma talebinde bulunur ancak ilk boşalacak sefarete atanmasının mümkün olmadığı dile getirilir ve kısa vadede bir sonuç elde edemez.[101] Rüstem Bey İstanbul'a dönmesinden kısa bir süre sonra Balkan Savaşları başlar. Bazı kaynaklarda, savaşa er olarak katıldığı bilgisi yer almaktadır[102] fakat bu bilgi şüphelidir. Çünkü Rüstem Bey hakkındaki arşiv belgelerinde konu hakkında herhangi bir veri bulunmamakla birlikte[103] yakın arkadaşı Celal Nuri'nin (İleri) kaleme aldığı makalede de "*Balkan felaketlerinde Rüstem Bey merhumun hüngür hüngür ağladığını, raşeler (titremeler) geçirdiğini gözlerimle gördüm...*" sözleri, onun İstanbul'da olduğunu göstermektedir.[104]

Rüstem Bey Washington Sefareti'ne büyükelçi atanmadan önce "Islahat-ı Hariciye Komisyonu" başkanlığına getirilmiştir. Komisyonun görevi, Hariciye Nezareti'nde kapsamlı bir düzenleme yapmaktır.[105] Rüstem Bey'in bu göreve getirilmesi hakkında *Tanin* gazetesinde "*Hariciye'de Tensikat*" başlığıyla yer alan bir haberde[106] "*... Rüstem Bey gibi istikamet-i müfritesi hatır ve gönüle bakmamak hususundaki azim ve metaneti ile maruf bir zatın riyasetinde bulunması bu heyetin olsun müsmir ve nafi bir iş göreceği zan ve kaviyesini vicdanımıza telakki edebilmektedir.*" değerlendirmesi yapılmıştır.

Komisyonda, Hariciye Nezareti'yle ilgili olarak geniş kapsamlı bir düzenleme içeren Rüstem Bey'in hazırladığı bir layiha ele alınmıştır. 1914 senesinin ilk günlerinde son bulan görüşmeler, Hariciye Nezareti'ndeki sorun ve değişiklik taleplerini ortaya koyması açısından önemlidir.[107] Rüstem Bey'in başkanlığında yapılan toplantılar sonucunda kabul edilen geniş kapsamlı bu kanun layihası, Saray'a arz edilmek üzere Sadaret'e yollanmıştır.[108] ancak layiha, Meclis-i Vükela'da ele alındığında bilinmeyen bir sebepten dolayı kanunlaşmamıştır.[109] Ayrıca Rüstem Bey'in bu komisyonda görev yaptığı dönemde, Hariciye Nezareti Müsteşarlığı'na getirileceği yönünde haberler de basında yer almıştır.[110]

[98] Besim Darkot, "Karadağ" *İslam Ansiklopedisi (İA),* VI, (İstanbul 1978): 221-230; Uğur Özcan, Abidin Temizer, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Karadağ'da Türk Sefirleri ve Şehbenderleri*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015), 168.

[99] *Yeni Gazete*, 24 Haziran 1912.

[100] Rüstem Bey'in Sadaret'e yolladığı yazı 3 Eylül 1912 tarihlidir. *BOA, A. AMD. MV*., 99/23, lef 3.

[101] Rüstem Bey, Cevat Bey'e yazdığı 9 Eylül tarihli mektupta bu konuda bilgi vermektedir. Bkz. Taha Toros Arşivi, Dosya No:107-Ahmet Rüstem (Alfred Rüstem) Belge No:TT-571491 http://hdl.handle.net/11498/38129; Sadarete yazdığı bir yazıda Meclis-i Âyan azalığına atanmak istediğini dile getirmiştir; *BOA, A. AMD. MV*., 99/23, lef. 3.

[102] Söz konusu bilgiyi veren Mine Erol, bu konuda İnönü Ansiklopedisi'nden istifade etmiştir. Bkz. Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey,*15; Ebru Emine Oğuz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bilinmeyen Önemli Bir Kişilik Ahmet Rüstem Bey (1862-1935)", *Oğuz- Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD),* IV/2, (2020): 139.

[103] *BOA, Y.A. RES*., 110/ 62, lef 4; *BOA, Y. PRK. HR*., 32/ 79.

[104] Celal Nuri, "Ahmet Rüstem Bey Merhum" *Vakit,* 12 Birinci Teşrin 1934.

[105] *BOA, HR. MTV*., 67/4.

[106] *Tanin,* 16 Kanun-ı Evvel 1913.

[107] Aydın Çakmak, *Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi: Hariciye Nezareti*, (İstanbul, Ötüken Yayınları 2020), 63-64.

[108] Çakmak, *Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi: Hariciye Nezareti,* 65.

[109] *BOA, İ. MMS*., 178/25, lef 4.

[110] *Sabah*, 24 Kanun-ı Evvel 1913.

Ahmet Rüstem Bey'in Washington Büyükelçiliği

Rüstem Bey, Çetine Sefirliği sona erdikten sonra yaklaşık iki sene kadar İstanbul'da kalmış ve hiçbir sefarete atanmamıştır. 12 Mayıs 1914'te ise Washington'a büyükelçi olarak tayin edilmiştir.[111] İstanbul'dan ayrılmadan kısa bir süre önce, 21 Mayıs Perşembe günü saat 15.00'te teamüller gereği Padişah Mehmet Reşad'ın huzuruna çıkmıştır.[112] Ziyaret sırasında oldukça ilginç bir hadise yaşanır ve Rüstem Bey, Padişah'ın huzurunda Müslüman olduğunu açıklar.[113] Bu karardan oldukça memnun kalan Mehmet Reşad, altın saat ve tespihini Rüstem Bey'e hediye eder.[114] Alfred Rüstem olan ismini de Ahmet Rüstem olarak değiştirir. Bazı kaynaklarda Rüstem Bey'in büyükelçi olarak atanmadan önce Müslüman olduğu bilgisi yer almaktadır ancak bu bilgi doğru değildir. Celal Nuri Bey de bir makalesinde Rüstem Bey'in Müslüman olmasını anlatırken bu gerçeği açıkça ortaya koymuştur.[115] Ahmet Rüstem Bey, daha önce resmî vazifeyle iki kez bulunduğu Washington'a bu defa sefir-i kebir yani büyükelçi olarak atanmıştır.

Rüstem Bey, deniz yoluyla başlayan Washington seyahatinin ilk durağı olan Köstence'ye kadar Romanya'ya resmî bir ziyaret gerçekleştiren Talat Paşa ile birlikte yolculuk etmiştir.[116] Rüstem Bey'in Washington yolculuğunda Köstence'den sonraki durağı Hamburg şehridir. Buradan *İmparator* (*Imperator*) adlı transatlantik gemisiyle ABD'ye hareket etmiş ve 3 Haziran Çarşamba günü New York'a ulaşmıştır.[117] Ayağının tozuyla basına bir demeç vermiş, ilk olarak yabancısı olmadığı Washington'a büyükelçi atanmaktan çok mutlu olduğunu *"...sanki evime dönmüş gibiyim..."* kelimeleriyle dile getirmiştir.[118]

Büyükelçi atandığı dönemde, Rüstem Bey hakkında basında birçok haber yer almıştır. Bu haberlerde babasının Leh asıllı, annesinin ise İngiliz aristokrasisinden geldiği ve kısa süre önce Müslüman olduğu ifadeleri vurgulanır.[119] Rüstem Bey, nihayet 22 Haziran'da ABD Başkanı ile bir görüşme yaparak hükümetinin güven mektubunu vermiş ve vazifesine başlamıştır.[120] Bir gün sonra, 23 Haziran 1914'te ABD Başkanı Wilson tarafından Mississippi ve Idoha zırhlılarının Yunanistan'a satışının onaylanması üzerine Rüstem Bey'in ABD'deki faaliyetleri hızlı bir şekilde başlamıştır.

Balkan Savaşları sırasında Kuzey adaların işgali, 1914 senesine gelindiğinde Yunanistan ile Osmanlı Devleti'ni savaşın eşiğine getirirken diğer taraftan da İstanbul ile Atina arasında silahlanma ve donanma yarışına sebep olmuştur. Bu sırada Osmanlı Devleti, kendisine Ege Denizi'nde büyük avantaj sağlayacak olan iki dretnotun siparişini, İngiliz *Armstrong* ve *Virkers* şirketlerine vermiştir.[121] Buna karşın Yunanistan da donanmasını güçlendirmek amacıyla yoğun bir şekilde yardım kampanyaları ve gemi temini arayışına girmiştir. 1914 şubatından itibaren iki zırhlı savaş gemisi için aralarında ABD'nin de olduğu birçok ülkeye müracaat etmiştir. Ne var ki yeni inşa edilen Michigan ve South Carolina adlı gemileri

[111] *BOA, BEO*., 4284/321254; *BOA, İ. HR*., 434/22.

[112] *BOA, İ. MBH*., 15/47, lef 2.

[113] Celal Nuri, "Ahmet Rüstem Bey Merhum", *Vakit,*12 Birinci Teşrin 1934.

[114] *Sabah*, 22 Mayıs 1914; *Tanin*, 22 Mayıs 1914.

[115] Celal Nuri, "Ahmet Rüstem Bey Merhum" *Vakit,*12 Birinci Teşrin 1934.

[116] Talat Bey'in Romanya ziyareti için bkz. Eminalp Malkoç, "Balkan Savaşları'nın Ardından Osmanlı ile Romanya'nın Politik Temasları ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in Romanya Ziyaretleri" *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, XVI, (2017): 162-181.

[117] *The New Yok Times*, 4 June 1914.

[118] *The Washington Post*, 5 June 1914.

[119] Ayrıca gazetelerde, Rüstem Bey'in kısa bir süre önce bir İngiliz dergisinde Avrupa siyasetiyle ilgili makale kaleme aldığı da yazılmıştır. *The Bridgeport Evening Farmer*, 20 June 1914; *The Washington Post*, 21 June 1914; *The Washington Post*, 22 June 1914; *The East Oregonian* 27 June 1914; *The Evening Star* 22 June 1914.

[120] Mississippi ve Idoha savaş gemilerinin Yunanistan'a satışı ile ilgili olarak ABD basınına iki senatörün acıkması da yansımıştır. Senatörlerden Padgett, hükümetin bu savaş gemilerinin satışının barışa hizmet edeceğine inandığını söylerken bir diğer senatör ve aynı zamanda Cumhuriyetçi Parti lideri Mann'ın; "...eğer 50 sentlik savaş gemisini 2 dolara satabilirsek ben razıyım" demesi oldukça dikkat çekicidir. *The Washington Post,* 24 June 1914.

[121] Mustafa Aksakal, *Harbi Umumi'nin Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları 2018), 47-48.

satın almak isteyen Yunanistan'ı ABD geri çevirmiş, bunun üzerine Yunanistan, deniz kuvvetlerinin eski iki gemisine, Mississippi ve Idoha zırhlılarına talip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ın bu girişimine engel olma ihtimaline karşı haber oldukça gizli tutulmuşsa da Türk ve ABD basınına yansımıştır. Yunanistan, Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nden zayıf olmasını ve Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye sipariş verdiği iki dretnotu aldığı takdirde daha da güçlenerek Yunanistan'a saldıracağını, gemileri satın alma nedeni olarak göstermiştir. Yunanistan bu iddialarını ABD basını vasıtasıyla Amerikan kamuoyuna da duyurmaya çalışmıştır.[122] Nitekim bu yöndeki faaliyetleri etkisini göstermiş ve iki geminin Yunanistan'a satışı ABD senatosunda yapılan oylamada, Cumhuriyetçi senatörlerin desteğiyle, 87'ye karşı 174 oyla kabul edilmiştir. Karar, ABD Başkanı Wilson tarafından da 23 Haziran 1914'te de onaylanmıştır.

Rüstem Bey ayağının tozuyla, henüz kararı onaylamadan önce Başkan ile görüşerek Yunanistan'a gemi satışına engel olmaya çalışmıştır. Satışın gerçekleşmesi durumunda Ege Denizi'nde dengelerin bozulacağını, ülkesinin buna karşı olduğunu açıkça dile getirmiştir. Wilson ise Yunan yetkililerin gemilerin barışa hizmet edeceği yönünde kendisine güvence verdiğini söyleyerek satışı onaylayacağını ifade etmiştir.[123]

Rüstem Bey'in Washington'da büyükelçi olarak görev yaptığı 1914 senesinde karşılaştığı bir sorun da bir binanın olmaması nedeniyle resmî işlerin otelden idare edilmesidir. Rüstem Bey soruna çözümü 1909'da Washington'da müsteşar olarak bulunduğu dönemde kullanılan binayı kiralamakta bulmuştur.[124]

Rüstem Bey, Said Halim Paşa'ya 13 Ağustos'ta oldukça ilginç bir telgraf yollamıştır. Telgrafta Rüstem Bey, Türkiye lehine yürütmek istediği propaganda faaliyetine dair o zamana kadar gerçekleştirilenden farklı ve alışılmadık bir tarz önermiştir. Rüstem Bey, bir reklam şirketine Türkiye lehine kendi kontrolünde bir film yaptırmayı ve bu filmin Amerika'daki sinemalarda altı hafta süreyle gösterilmesini, ayrıca basında da altı ay müddetle Türkiye lehine propagandanın sürdürülmesini planlamıştır Bütün bunlar için de Hariciye Nezareti'nden destek talebinde bulunmuştur.[125] Ne yazık ki bu düşüncesini hayata geçirmeye muvaffak olamamıştır.

Rüstem Bey'in büyükelçi olarak ABD bulunduğu dönemde yaşanan önemli bir hadise de Osmanlı Devleti'nin 1911 senesinde İngiltere'ye sipariş verdiği *Reşadiye* ve *Sultan Osman* isimli iki savaş gemisine el konulmasıdır.[126] Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Rüstem Bey hadiseden gerek Avrupa'daki vaziyet gerekse iki ülke arasındaki mesafe nedeniyle geç haberdar olmuştur. 13 Ağustos tarihinde Sadrazam Said Halim Paşa'ya çektiği ikinci bir telgrafta, bu konu hakkında ayrıntılı bilgi ister ve hadiseye tepki olarak buradaki Müslümanların protesto mitingi planladığını yazmıştır.[127] Rüstem Bey'in *Reşadiye* ve *Sultan Osman* isimli savaş gemilerine el konulmasıyla alakalı bir demeci de 26 Ağustos tarihinde *The Evening Star* gazetesinde yer alır.[128] Rüstem Bey'in bu dönem basına yansıyan açıklamaları ABD Hükümeti'ni rahatsız etmekle kalmamış, İngiltere'den yana net tavrını da göstermiştir. Bu nedenle Rüstem Bey ABD toplumunu İngilizler aleyhine kışkırtmakla da suçlanmıştır.[129]

Öte yandan dünya savaşında safların giderek belirginleştiği 1914 senesinin Eylül ayında, ABD basınında, Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri yanında savaşa gireceği yönünde haberlerin sayısı da

[122] Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, 26-30.

[123] Bkz. *The New York Times*, 23 June 1914. Mine Erol, görüşmenin birkaç gün sonra gerçekleştiğini yazmış olsa da gazetede görüşmenin aynı gün gerçekleştiği yer almıştır. Bkz. Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*,31.

[124] Büyükelçilik için kiralanan bina, 1711 Connecticut Avenue'dadır. *The Washington Post*, 7 July 1914; *The Evening Star,* 20 July 1914.

[125] *BOA. HR. SYS*., 2402/101, lef, 9; *Ottoman Diplomatic Documents On The Origins Of World War One*, Ed. Sinan Kuneralp, 8, (İstanbul: Isis Press, 2008),134-134.

[126] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2011)*, (İstanbul: Der Yayınları 2008), 566-567.

[127] *BOA. HR. SYS*., 2402/101, lef, 10; *Ottoman Diplomatic Documents On The Origins Of World War One*, 8, 134.

[128] *The Evening Star,* 26 August 1914.

[129] Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu,* 42-43.

artar. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz üzere iki ülke arasında haberleşme imkânı oldukça zor bir hâl aldığından,[130] Osmanlı Devleti'nin konumu hakkındaki haberlerin pek de sağlıklı olduğu söylenemez.[131]

Rüstem Bey'in büyükelçi olarak Washington'da bulunduğu bu dönemde karşılaştığı önemli problemlerden biri de kapitülasyonlar meselesi olmuştur. Osmanlı Devleti, 8 Eylül 1914'te aldığı kararla 1 Ekim'den itibaren tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırdığını bir notayla dünyaya duyurmuştur.[132] Bunun üzerine Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya rızaları alınmadan böyle bir şey yapılamayacağını ve bunu kabul etmeyeceklerini açıklamıştır. Almanya ve ABD'de de kararı protesto etmiştir.[133] Bu konuda ABD'nin esas endişesi, kapitülasyonların kalkmasıyla birlikte yabancıların kitleler hâlinde hapse atılacağı ve mal varlıklarına el konulacağıdır.[134] Rüstem Bey, 10 Eylül 1914'te ABD Dışişleri Bakanı Bryan'a bir yazı yazarak ülkenin egemenliğini kısıtlayan kapitülasyonların 1 Ekim'den itibaren kaldırıldığını bildirmiştir.[135] ABD Dışişleri Bakanlığı, Rüstem Bey'in mesajına verdiği yazılı notada/cevapta, kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılmasını kabul etmediklerini ve bu haklarından vazgeçmeyeceklerini bildirmiştir. Rüstem Bey ise ABD'nin bu tavrının Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına müdahale olarak yorumlanacağını ve kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.[136]

Rüstem Bey, kapitülasyonların lağvedildiğini aynı günün akşamı ABD basınına da duyurmuştur. Bu bağlamda kapitülasyonların kaldırılmasına ortam hazırlayan I. Dünya Savaşı'nı *"...Türkiye için bir fırsat"* olarak değerlendirmiştir.[137] Hiç şüphe yok ki kapitülasyonların kaldırılmasında ABD'nin en büyük endişe duyduğu konuların başında, ülkede bulunan Amerikan eğitim kurumları ve misyonerlerin durumu gelmektedir. Rüstem Bey, bu konuyla ilgili olarak da misyonerlerin ve Amerikan okullarının Osmanlı kanunları çerçevesinde güvence altında olduğunu dile getirmiştir. Ancak ülke kanunları ötesinde toplumsal ve adli ayrıcalıkların artık olmayacağını yani hükmünü yitirdiğini de açıklamasında belirtmiştir.[138]

Rüstem Bey, Washington'da büyükelçi olarak görev yaptığı 1914 senesinde, yukarıda bahsedildiği üzere arka arkaya birçok problemle karşılaşmış; âdeta kendisini bir sorun yumağı içerisinde bulmuştur. Hiç şüphe yok ki burada bulunduğu dönemde en çok rahatsız olduğu konu, birtakım basın çevrelerinin Türkiye aleyhtarı propagandaları olmuştur. Nitekim Rüstem Bey, 6 Eylül'de *The New York Times* gazetesinde yer alan demecinde, ABD basınının Türkiye hakkında nefret, intikam ve kıskançlık gibi kötü özellikler içeren karikatürler yayımlamasını eleştirmiş[139];*"gazetelerdeki bu aşırılıklara itiraz ediyorum"* diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Rüstem Bey, bu demecinden iki gün sonra, 8 Eylül 1914 Salı günü basına, daha kapsamlı ifadeler içeren ve daha tepkili bir açıklamada bulunur. Bu açıklama, Amerika'dan

[130] The New York Word adlı gazetede, Eylül ayının hemen başında, Türk Büyükelçiliği'nin yaklaşık üç haftadır İstanbul'la iletişim kuramadığı bilgisi yer almaktadır. Bkz. *The New York Word,* 4 September 1914.

[131] Bu rakam, 4 Eylül 1914 tarihi *The New York Times* gazetesinde 1 milyon olarak ifade edilmiştir.

[132] Muhammet Emin Külünk, *Kapitülasyonların Kaldırılması (1914)*, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), 41-42.

[133] Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, 52.

[134] John M. Vander Lippe, "Öteki" Lozan Antlaşması: Amerikan Kamuoyunda ve Resmî Çevrelerinde Türk-Amerikan İlişkileri Tartışması," *70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Semineri* (25-26 Ekim 1993, The Marmara Oteli İstanbul), (Ankara: İnönü Vakfı, 1994), 64.

[135] Decimal File 711.673, Political Relations of States, Relations; Bi-Lateral Treaties., United States and Turkey, Extraterritoriality, 10 December 1910 - May 2, 1923. December 10, 1910 - May 2, 1923. MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802-1949: Records of the Department of State Relating to Political Relations Between the United States and Turkey, 1910-1929. National Archives (United States). Archives Unbound, http://tinyurl.galegroup.com/tinyurl/6TTr7X. Accessed 3 May 2018. Rüstem Bey, 11 Eylül'de İstanbul'a çektiği bir telgrafla kapitülasyonların ilgası kararını tebrik etmiştir. Bkz. *BOA, HR. SYS*., 2276/21.

[136] İsmail Köse, "Amerikan Büyük Elçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı", *Tarih Dergisi,* 56, (2012/2): 68.

[137] *The Washington Post*, 11 September 1914; *The New York Times*, 11 September 1914; *The New York Herald*, 11 September 1914; *The Evening Star,* 11 September 1914; Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu,* 55-56.

[138] *The Evening Star,* 11 September 1914; *New York Commercial*, 12 September 1914.

[139] *The New York Times*, 5 September 1914.

ayrılmasına giden sürecin de başlangıcı olmuştur. Rüstem Bey'in bahsi geçen demeci şöyledir:[140]

"Gazetelere göre Büyük Britanya, Fransa'nın yolunu takip eden Birleşik Devletlerin gözü önünde Türkiye'deki Hristiyanların katliam hayalini ortaya koyarak onları tahrik etmiş ve Türk limanlarına harp gemileri göndermesini Amerika Birleşik Devletleri'nden talep etmek bahanesiyle hakikate tam ehemmiyet vermeyerek yakın geleceğin bu dehşet resmîni yapmıştır. Türkiye'de bir katliam olduğunu maalesef inkâr edemem. Müslümanlar elinde eziyet çeken kurbanlar Hristiyanlar olmayıp Ermeniler ve Marunîlerdir. Fakat hâkim ırka ve hükümetin yüzüne karşı İngiltere, Rusya ve Fransa'nın desteğini gördüklerini açıkça söyleyerek, siyasi fesatçılar gibi Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak için birleştiler.

Masum bir ırka karşı tüm dünyanın gözü önüne sadece bir değil 20 katliam (pogrom)[141] yapan Rusya; ülkelerinin özgürlüğü için dövüşen Cezayirlileri mağaralara doldurup dumanla öldüren sonradan büyük eserleri olarak kurduğu idari birimi (Commune) yüzünden sevinç duyan Fransa; (Hint isyanındaki asileri) cezalandırmak için hepsini kurşunlayan İngiltere, aynı tahrikler karşısında kalsa ne yapardı?

Birçok gazetenin bu işte İngiltere ve Fransa'nın tarafını tutmasından beri, kendimi, şunu söylemeye yetkili buluyorum ki, Amerika Birleşik Devletleri'nde her gün vuku bulan linçleme düşüncesi ve Water Cure denilen işkence hatıraları Türkiye'ye hücumda onu ihtiyatlı yapmalı idi. Çünkü İtalya'nın iktisadi rekabeti veyahut Filipinlilerin katledilmesi ve hatta zencilerin tecavüzü ile mukayese edilirse, onun tahrik neticesinde yaptığı vahşilik hiç kalır.

Hakikatte hiç vuku bulmayan bir şeyi sadece münakaşanın hatırı için olduğunu farz edelim. Zencilerin, Amerika Birleşik Devletleri'nin istilasını kolaylaştırmak için Japonlarla gizli anlaşmalarla birleştiği meydana çıksa, onlardan kaç tanesi bu hikâyeyi anlatmak için hayatta bırakılacaktı?

Büyük Britanya ve Fransa, Türkiye'ye karşı yeni bir provokasyon kampanyasına girişmişler, bu memlekette kendi kötü kehanetlerini teyit edecek münasebetsiz bir şeyin vukuu neticesinde Amerika'nın nihayet Akdeniz'e harp gemileri göndermeye sürükleneceğini, böylece İtilaf Devletleri safında Avrupa arbedesine karşı olacağını gizlice ümit ediyorlardı. Fakat hükümetin böyle adi bir tuzağa düşmeyecek kadar zeki olduğuna inanıyorum.

Bununla beraber Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'de vatandaşlarından hiçbirinin hiçbir zaman eziyet çekmediği halde neticesi sadece onu tahrik edecekse ve hiçbir surette kontrol edilmeyecekse neden bu memleketin sularına harp gemileri göndersin? Hristiyanların çoğunlukla yaşadıkları İzmir, Beyrut'u neden bombalasın? Buna ne dersiniz? Daha ne yapabilirdi? Hiçbir şey fakat bu kadarı harp için kâfidir. Amerika Birleşik Devletleri halkı harp istiyor mu?

Türkiye'ye karşı İngiltere'nin yeni harekâtı beceriksiz bir harekettir. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi hareketlerini tâdil etmeye sebep olmayacaktır. Türk elçiliğinin New York'tan çekilmesine neden olacaktır.

Eğer Türkiye İngiltere'ye karşı harbe girerse, Hindistan'daki Müslümanlar ve Hindular ve başka yerlerdeki Müslümanlar onu her şekilde destekleyecektir. Binlerce gönüllü hazırdır."

Açıklamanın devamında Rüstem Bey, Büyük Britanya'nın Amerikan savaş gemilerini Osmanlı sularına Hristiyanların korunması iddiasıyla gönderme arzusunda olduğunu belirttikten sonra bunu *"iğrenç tuzak"* olarak adlandırarak, Amerika'yı İtilaf Devletleri yanında savaşa çekme çabası olarak nitelendir-

[140] *BOA, HR. SYS*, 2974/64, lef 3; *The Evening Star,* 8 September 1914; *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I: 70-71; Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 21-23.

[141] Pogrom (katliam), Rusya'da "zulmetmek, şiddet kullanarak yok etmek" anlamına gelmektedir. Terim, tarihsel olarak Rusya'da ve diğer ülkelerde bulunan Yahudi karşıtlarının bu topluma uyguladığı şiddet eylemleri için kullanılmaktadır. Bunun ilk örneğinin 1821 yılında Odessa'daki Yahudi karşıtı ayaklanma olduğu iddia edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/pogroms (Erişim tarihi: 16 Mart 2019).

miştir.[142] Rüstem Bey'e ABD hükümetinden ilk tepki, bu demecinden iki gün sonra 10 Eylül'de gelmiştir. Başkan W. Wilson, Dışişleri Bakanı Bryan'a kısa bir yazı yollayarak Türk Büyükelçisi'nin gazetelerde yer alan açıklamalarının kendisine ait olup olmadığını, eğer ifadeler doğru değilse tam olarak ne demek istediğini açıklamasını istemiştir. Rüstem Bey'in Amerika'da kalıp kalamayacağının buna göre değerlendirileceğini de ifade etmiştir.[143] 10 Eylül'de gerçekleşen bir diğer gelişme, Rüstem Bey'in Sadrazam Said Halim Paşa'ya gönderdiği kısa ama oldukça dikkat çekici telgraftır. Telgrafta, İtilaf Devletleri'nin Amerikan savaş gemilerini "sularımıza" göndermek için Hristiyanlara katliam yapıldığı şayiasını yaydıklarını; bunlara karşı iyi sonuç elde edeceğine inandığı bir basın mücadelesi, yani propagandaya giriştiğini yazmıştır.[144]

ABD Başkanı Wilson'un Dışişleri Bakanı'na yolladığı mektuptan bir gün sonra Rüstem Bey ile Dışişleri Bakanı Bryan bir görüşme yapmıştır.[145] 12 Eylül'de Dışişleri Bakanı'na 8 Eylül tarihli demeciyle[146] ilgili Rüstem Bey yazılı bir açıklamada bulunmuştur.[147] Bu açıklamada Rüstem Bey'in özellikle bazı noktaların üzerinde fazlaca durduğu görülmektedir. Bunlardan en dikkat çekeni ve ilki, hiç kuşkusuz Amerikan basınında uzun senelerdir her fırsatta yer bulan "*korkunç Türk*"[148] imajı hakkında olanıdır. Rüstem Bey, Dışişleri Bakanı'na gönderdiği yazının başında, basına verdiği demecin alışılmış bir yöntem olmadığını da kabul eder ancak her iki ülkenin menfaati için böyle bir yol izlediğini belirtir. Türkiye uzun zamandır ABD basınının sistematik ve kötü bir lisandaki saldırılarına maruz kalmaktadır. Bu yapılırken hiçbir etik değer göz önüne alınmamış; dini, milli ve ahlaki değerler yok sayılmıştır. Bu durum, Türkiye'de bazı olumsuzluklara sebep olmuş, bilhassa eğitimli Türkleri üzmüştür. Basın yoluyla Amerikan kamuoyu, Türk insanı aleyhine zehirlenmektedir. Hatta Türkiye'nin yenildiği ve kan ağladığı Balkan Savaşları sonunda teselli edici cümlelere ihtiyacı olduğu bir zamanda dahi hemen hemen bütün Amerikan gazeteleri Türkiye aleyhinde insafsız, alaycı ve tahrik edici yazılar kaleme almıştır.

Rüstem Bey'in basında yer alan ve eleştirdiği diğer konular da *Mississippi* ve *Idoha* savaş gemilerinin Yunanistan'a satışı ve Türk sularına Amerikan savaş gemilerinin yollanacağı iddialarıyla ilgili yer alan haberlere dairdir. Ona göre milliyetçiliğin yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönemde *Mississippi* ve *Idoha* savaş gemilerinin Yunanistan'a satılması ve ABD'nin Türk sularına savaş gemisi yollayacağı şeklinde Amerikan basınında yer alan tahrik edici haberler, Türk halkı tarafından kabul edilen dostluk hissiyatına büyük zarar vermektedir. ABD basınının Türkiye'de Hristiyanların kitlesel olarak katledileceği iddiası da oldukça üzücü bir durumdur. Bu iftiranın devamlı şekilde dile getirilmesi, Türk halkının avam tabakası için böyle bir şey yapmayı düşünmediği halde yapması için tahrik vazifesi görebilir.

Rüstem Bey, ilişkilerin kritik bir aşamadan geçtiği dönemde, (8 Eylül tarihli) bu açıklamayı yapma nedenini de yazısında özetle şu şekilde izah eder: Şimdiye kadar Amerika'daki Türk aleyhtarlığının sebep olduğu rahatsızlığı anlatmaya çalıştım. Fakat ABD gibi "uygarlığın önderi" olan bir ülkenin basını, kötü olan ilişkilerin düzelmesine katkı sağlamak yerine Osmanlı Hükümeti'nin işini kamuoyu önünde daha da zorlaştırmıştır. Ayrıca ABD yönetimi de basın karşısında aciz durumdadır. Bu yüzden Türk

[142] *BOA, HR. SYS*., 2974/64, lef. 3; *The Evening Star,* 8 September 1914; *The Baltimore Sun*, 8 September 1914.

[143] Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 26.

[144] *BOA, HR. SYS*., 2402/92., lef. 1.

[145] *The New York Times*, 12 September 1914.

[146] Dışişleri Bakanı, görüşmeye Rüstem Bey'in *The Evening Star* gazetesindeki makalesinin kupürüyle gelmiştir. Rüstem Bey bu yazıyı ve Lansing'e yolladığı mektubun bir nüshasını Hariciye Nezareti'ne göndermiştir. Bkz. *BOA, HR. SYS*., 2974/64, lef 1-2.

[147] *BOA, HR. SYS*., 2974/64, lef. 2; *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 68-69; Erol'un çevirisinde, Rüstem Bey'in 12 Eylül tarihli yazısının bir kısmı yer almamaktadır. Ancak çalışmamızda bu kısım da metin içerisinde değerlendirilmiştir. Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey,* 26-30.

[148] "*Korkunç Türk*" tabiri Amerikalıların zihnine, Osmanlı Devleti'nden göç eden Rum ve Ermenilerin, Hristiyan halkın Türkler tarafından ezildiğine ve katledildiği, Hristiyan çocukların Müslümanların haremlerinde esir olduğu yönündeki hikâyelerden beslenmiştir. Bütün bunların bir arada gelmesi sonucunda, Hristiyanların düşmanı sayılan Müslüman Türkler cahil, zalim ve fanatik olarak değerlendirilerek, "korkunç Türk" kavramı ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Lippe, "Öteki" Lozan Antlaşması: Amerikan Kamuoyunda ve Resmî Çevrelerinde Türk-Amerikan İlişkileri Tartışması", 63.

Büyükelçisi olarak böyle bir açıklama yapmaktan başka çare kalmamıştır. Bununla ABD'ye "hücum" ettiğim ve hatta onu tenkit ettiğim doğru değildir. Aksine basında yer alan saldırılara karşı kendi ülkemi korudum.

Demecinde sert bir müdafaa tarzı benimsemesini ise "ABD'nin de eleştirilecek hususları olabileceğini göstermek" gayesini taşıdığını açıklamış, "fevkalade meziyetleri" bulunan Türk halkı hakkında Amerikan basınını daha insaflı davranmaya ikna etmenin tek yolunun bu olduğuna dair inancından bahsetmiştir. Rüstem Bey yazısının son kısmında diplomatik kaideleri ihlal ettiğini kabul etmekle birlikte, başka çaresi kalmadığını ifadeyle tepkisinin meşruluğu konusunda ısrar etmiştir. Mektubu bitirirken ABD Hükümeti'nden özür dilemeyeceğini, "*...Türkiye'ye, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve nihayet insanlığa karşı manevî vazifelerimi tamamıyla yapmış olduğuma vicdanen müsterihim*" sözleriyle açıkça ortaya koymuştur.

Rüstem Bey'i göreve başladığı andan itibaren yakından takip eden ABD basınında, 8 Eylül tarihli demeç ilk birkaç gün fazla dikkat çekmemiştir.[149] Açıklamasıyla ilgili tepkinin az olmasında, aynı tarihlerde Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları kaldırması da etkili olmuştur. Rüstem Bey'in 8 Eylül tarihli açıklamasıyla ilgili haberler ABD basınında, Dışişleri Bakanı Bryan ile 11 Eylül'de gerçekleştirdiği görüşmeden sonra daha çok yer almıştır. 12 Eylül'de birçok Amerikan gazetesi, Rüstem Bey ile Bryan arasında gerçekleşen görüşmeyi ve Türk Büyükelçi'nin açıklamalarını sayfalarına taşımıştır. Gazetelerde Rüstem Bey hakkında yer alan başlıklardan bazıları şu şekildedir. *"Wilson, Türk Büyükelçi'yi azarladı"*[150], *"Türk elçisinden açıklama istendi."*[151] Haberlerin içeriğinde ise Başkan Wilson'un Dışişleri Bakanı'nı Rüstem Bey ile görüşmesi için görevlendirdiği, ABD iç siyasetiyle ilgili konuşmaması için uyarıldığı bilgileri bulunmaktadır. Rüstem Bey de konuyla ilgili basına açıklama yaparak birkaç gün önce ABD basınında yer alan, Türkiye'de Hristiyanlara katliam yapılacağı yönündeki iddialar üzerine bu demeci vermek zorunda kaldığını söylemiştir. Basının özellikle bu dönemde Türkiye ile ilgili haberlerde daha özenli olması gerektiği, yıllardır ABD gazetelerinde Türkiye ile ilgili haberlerin önyargılı olduğu ve bu durumun şimdiye kadar fazla dikkat çekmese de bugün için durumun değiştiği, üstelik ABD yasalarında basının yabancı ülkeler hakkında yaptığı açıklamalarla ilgili bir düzenlemenin bulunmadığı gibi hususlara dikkat çekerek bütün bunlar göz önüne alındığında, ABD basınının Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında daha ciddi yaklaşımlar sunması gerektiğini ifade etmiştir. Rüstem Bey, açıklamasının diplomatik kurallara uymadığını kabul etse de ahlaki olarak doğru bulduğunu açıkça dile getirmiştir.[152]

Hadisenin akabinde Rüstem Bey, 14 Eylül'de Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya yolladığı *"Amerikan basınının Türkiye karşıtı kampanyası"* başlıklı ve oldukça dikkat çeken yazıda, başından geçenleri ve Türkiye aleyhtarı faaliyetleri anlatmıştır.[153]

Rüstem Bey'den özür bekleyen ABD yönetimi, 12 Eylül tarihli cevaptan daha da rahatsız olmuştur. Başkan Wilson'un danışmanlığını yapan Robert Lansing,[154] Rüstem Bey hakkında Dışişleri Bakanı Bryan'a 14 Eylül'de gönderdiği yazıda bunu açıkça dile getirmiştir. Lansing, Rüstem Bey'in Dışişleri Bakanı'na yolladığı yazının "küstah" bir dille kaleme alındığını, Yunanistan'a savaş gemileri satılması ve Türk sularına Amerikan savaş gemileri gönderilmesini eleştirmekle Amerika'nın içişlerine karışarak bir nevi haddini aştığını iddia etmiştir. Bunun yanında Türk Büyükelçi'nin eleştirilerinde gayri diplomatik bir dil kullandığını kabul ederken, diğer taraftan ortaya koyduğu sebeplerle kendini haklı çıkarmayı amaçladığını dile getirir. Son olarak, Rüstem Bey'in gazeteye verdiği demecin durumu daha da kötüleştirdiği, bundan sonra Washington'da Osmanlı Devleti'ni temsiline müsaade edilmesinin

[149] *The Sun*, 9 September 1914.
[150] *The New York Times,* 12 September 1914.
[151] *The New York World*, 12 September 1914.
[152] *The New York Times*, 12 September 1914; *The Evening Star,* 12 September 1912; *The Washington Post,* 12 September 1912.
[153] Ayrıntılı bilgi için bkz. *BOA, HR. SYS*., 2974/64., lef. 1-4.
[154] R. Lansing, 1915-1920 yılları arasında ABD Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.

Amerika'nın vakarına yakışmayacağını, istenmeyen kişi (*persona non grata*) ilan edilmesinin gerektiğini söylemiştir.[155] Robert Lansing'e göre hadiseye daha soğukkanlı yaklaşan Dışişleri Bakanı Bryan, bu sırada Başkan Wilson ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Bryan görüşmede, savaş dönemi olmasa Türk Büyükelçi'nin açıklamalarının azledilmesi için yeterli bir sebep teşkil ettiğini ancak bu ortamda hükümet olarak daha anlayışlı davranmanın uygun olacağını söylemiştir. Ayrıca Rüstem Bey'in açıklamalarına fazla tepki gösteren Lansing'i de ikna etmek amacıyla, 16 Eylül'de cevap niteliğinde bir yazı yollamıştır. Bryan, mektubunda kısmen de olsa Rüstem Bey'i haklı bulmuştur. Avrupa'da yaşanan gerginlik de göz önüne alındığında durum hassastır. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde normal zamanda verilen kararlardan daha farklı karar vermek gerekmektedir. Bütün bunlara rağmen Rüstem Bey, burada kalarak ülkesine hizmet edeceğine inanıyorsa, söylediklerinden dolayı teessürlerini bildirmesi ve bundan sonra diplomatik kaidelere uyacağının teminatını vermesi gerekmektedir.[156]

Dışişleri Bakanı'nın Wilson ve Lansing ile yaptığı görüşmeler kısa sürede semeresini vermiş, Wilson, 17 Eylül'de Lansing'e kısa bir yazı yollamıştır. Yazıda Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmeye değinerek, Rüstem Bey'e teslim edilmek üzere bir yazı hazırlandığını, bununla ilgili olarak kendisinin de düşüncelerini almak istediğini ifade etmiştir.[157] Hazırlanan yazı, daha sonra Dışişleri Bakanı Bryan'ın imzasıyla 19 Eylül'de Rüstem Bey'e yollanmıştır. Yazıda Dışişleri Bakanı, Rüstem Bey'in pişmanlığını bildirmesi hâlinde ülkede kalabileceğini dile getirmiştir.[158]

Dışişleri Bakanı'nın pişmanlık talebini içeren mektubuna Rüstem Bey'in 20 Eylül'de verdiği cevap oldukça net ve kısa olur:[159]

"*Basın Temsilcileri ile tarafımdan yapılan mülâkatta bazı ifadelere ait 8 Eylül ve 12 Eylül tarihli beyannamelere cevap olarak 19 Eylül tarihli notanızın alındığını bildirmekten şeref duyarım. Cevap olarak Başkan Wilson'a bu meselede onun görüşünü maalesef kabul edemeyeceğimi bildirmenizi rica ediyorum. Neticede hükümetimden benim mezuniyetimin bağışlanmasını istemenin zaruri olduğu aşikâr oldu. İstanbul'a gitmek üzere iki hafta içinde ayrılacağım*".

Dışişleri Bakanı Bryan, Rüstem Bey'in geri adım atmayacağını ve ülkeden ayrılacağını açıkça bildiren beklenmedik cevabı karşısında büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. 22 Eylül tarihinde ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Morgenthau'ya çektiği telgrafta, yaşanan gelişmeler ve Türk Büyükelçi'nin tutumu hakkındaki şaşkınlığını görmek mümkündür. Özetle Dışişleri Bakanı yazısında, yaşanan tartışmanın ve sonrasındaki gelişmelerin müsebbibi olarak Rüstem Bey'i göstermiştir.[160] Rüstem Bey, ABD'den ayrılma kararını Karadağ'ın başkenti Çetine'de olduğu gibi İstanbul'a danış(a)madan vermiştir. Bunda, Avrupa'da ortaya çıkan savaş nedeniyle İstanbul ile iletişim konusunda yaşanan aksaklık etkilidir.[161]

20 Eylül'de Türk Büyükelçi iki hafta içerisinde ülkeden ayrılacağını ABD Dışişleri Bakanlığı'na bildirirken,[162] aynı gün Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya da bir telgraf çeker. Telgrafında, yıllardır Türkiye'ye şiddetle saldıran Amerikan basınının *"Türkiye'de Hristiyanları katletme hazırlıkları yapıldığı"* şeklinde İngiliz ve Fransız ajanlarının yaydığı şayiayı fırsat bildiklerini söyledikten sonra bu durum karşısında

[155] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 71; Erol *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 32.

[156] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 72; Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 33-34.

[157] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 72-73; Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 34-35.

[158] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 73-74; Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 35-37.

[159] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 74; Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 37-38.

[160] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 74-75; Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 38-39.

[161] *BOA, HR. SYS*., 2974/64, lef. 1-3.

[162] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (The Lansing Papers, 1014-1920), I, 74; Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 37-38.

Amerika'yı uyarmak istediğine, ayrıca Amerika'daki linç girişimlerine ve diğer *"kepazeliklere"* işaret eder. Türkiye'ye karşı sürekli barbarlık ithamlarında bulunan gazeteleri bu tutumundan vazgeçirmeye çalıştığını, ancak ABD Hükümeti'nin hiç de makul bir gerekçeye dayanmadan deklarasyonunu menfi anlamda değerlendirip açıklama istediğini ve bu durumun üzücü olduğunu dile getirir.[163] Rüstem Bey Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya bir hafta sonra 27 Eylül'de telgrafla ABD'den ayrılacağını bildirir.[164] Türk Büyükelçi'nin ayrılma sebeplerini açıkladığı telgrafta, senelerden beri değişik bahanelerle Osmanlı Devleti'ne hücum eden Amerikan basını, son günlerde ABD'yi İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa sokabilmek adına, Osmanlı Devleti'nin Hristiyanları katletmek için hazırlık içerisinde olduğunu söyleyerek kışkırtmalar karşısında ve özellikle bu iki devletin faaliyetlerine karşı Amerika'nın dikkatini çekmeye mecbur kaldığını belirtir. Rüstem Bey, 1 Ekim'de Said Halim Paşa ile tekrar haberleşmiş, böyle bir harekette bulunmasının ülkenin menfaati için elzem olduğunu bildirerek Paşa'nın ikna çabalarına karşın kararından dönmemiştir.[165]

Rüstem Bey, ABD'den ayrılmak üzere 2 Ekim'de New York'a gider. New York Başkonsolosu Celal Bey tarafından karşılanan Rüstem Bey burada beş gün kalmış ve 7 Ekim 1914'te *Stamplia* adlı gemiyle Napoli'ye ve oradan da İstanbul'a gitmek üzere hareket etmiştir.[166] Rüstem Bey New York'ta, rıhtımdan hareketinden kısa bir süre önce, basına son bir demeç daha vererek ABD'ye tekrar döneceğini söylemiştir. Açıklamasının devamı ise bir hayli önemlidir. Zira şimdiye kadar konuyla ilgili eserlerde yer alan, burada istenmeyen kişi ilan edilmesi üzerine ABD'yi terk etmek zorunda kaldığı şeklindeki iddiaları bu açıklama çürütmektedir. Zaten bu çalışmalarda konu hakkında herhangi bir kanıt da sunulmamaktadır. Gazetede yer alan haberde Türk Büyükelçi'nin istifa etmediğini, geri çağırılmadığını ve hâlâ Türkiye'nin Washington Büyükelçisi olduğu söylenmiştir. İstanbul'a birkaç haftalığına ve işleri için gideceği ifadesi de dikkat çekicidir.[167] Nitekim Rüstem Bey'in Washington'dan izinli olarak ayrıldığının bir kanıtı da 18 Şubat 1917 tarihli dilekçesidir. Bu dilekçede, savaş sebebiyle görevli oldukları ülkeye gidemeyen ya da İstanbul'a dönmek durumunda kalan Osmanlı sefirlerinin Meclis-i Vükela kararıyla maaşlarının yarıya indirildiğini, ancak bir süre sonra yine Meclis-i Vükela tarafından alınan bir kararla Tahran Sefir-i Kebiri Asım, Atina Sefiri Galip Kemali, Madrid Sefiri Sezai Beylere maaşlarının kesilen kısmının ödendiğini söylemiştir. Yazının devamında kendisinin de izinli olarak İstanbul'da bulunduğunu ifade ederek kararın kendisi için de uygulanmasını istemiştir.[168] Nitekim Rüstem Bey'in isteğini haklı bularak Babıali 13 Mart 1917'de diğer sefirler gibi maaş farkının ödenmesini kararlaştırmıştır.[169]

Rüstem Bey'e New York rıhtımında basının kendisine sorduğu dikkat çekici soru da İtalyan gemisi ile Avrupa üzerinden ülkesine yolculuk yapmasıyla alakalı olarak kendisini güvende hissedip hissetmediğiyle ilgilidir. Rüstem Bey'in bu soruya verdiği cevap böyle bir endişesi olmadığı üzerinedir.[170] Ancak basına yaptığı bu açıklamaya karşın Said Halim Paşa'ya yolladığı telgrafta ise 25 Ekim tarihine kadar İstanbul'a ulaşacağını, eğer bu tarihe kadar kendisinden haber alınamazsa durumun araştırılmasını istemiştir.[171] Netice itibarıyla izinli olarak ABD'den ayrılan Rüstem Bey, (Abdülhak) Hüseyin Bey'i maslahatgüzar olarak yerine vekil bırakmıştır.[172] Telgrafında belirttiği tarihlerde İstanbul'da olan Büyükelçi,

[163] *BOA, HR. MTV*., 419/34, lef. 1.
[164] *BOA, HR. MTV*., 419/34, lef 2; Erol *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, 40-41.
[165] Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey,* 40-41.
[166] *The New York Times*, 7 October 1914. Rüstem Bey adına Washington'dan Said Halim Paşa'ya 9 Ekim tarihiyle yollanan telgrafta ise aynı gün ayrılacağı bilgisi yer almaktadır. Ancak Rüstem Bey, ABD basınına göre iki gün önce ayrılmıştır. Kuvvetle muhtemeldir ki Rüstem Bey'in ayrılışına dair belgede yer alan tarih hatalıdır. *BOA, HR. MTV*., 419/34, lef 4.
[167] *The Baltimore Sun*, 8 October 1914; *The Evening Star*, 8 October 1914.
[168] *BOA. BEO*., 4460/ 334464, lef. 3.
[169] *BOA, MV*., 207/29.
[170] *The Baltimore Sun*, 8 October 1914; *The Evening Star*, 8 October 1914.
[171] Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey* s. 41-42; *BOA, HR. MTV*., 419/34, lef. 4.
[172] *BOA, HR. MTV*., 419/34, lef. 3.
[173] *BOA, İ. BMH*., 16/99, lef. 2.

15 Kasım 1914'te Padişah Mehmet Reşad'ı ziyaret etmiştir.[173] Washington Sefareti, Rüstem Bey'in son büyükelçilik görevi olmuştur.

Sonuç

Ahmet Rüstem Bey'in hayatının önemli bir kısmı Hariciye hizmetinde geçmiştir. Rüstem Bey görevlerinde yükselmesinde en önemli faktör dürüstlüğü ve çalışkanlığı, vazifelerinin sona ermesinde ise oldukça sert aynı zamanda alıngan mizacı etkili olmuştur. Ancak hiç şüphe yok ki en önemli özelliği Türk milletine olan ölümü dahi göze alacak kadar sevgi ve bağlılığıdır. Nitekim yakın arkadaşı Celal Nuri (İleri), Rüstem Bey'in bu yönünü şu cümlelerle tarif etmiştir:[174] *"Fransızca fazla vatanperver (Chauvîn) derler. Bu kelime, Napolyon muharebeleri'nde coşkun ve azgın vatanperverlik eden ve daima göğsünden yaralanan Nicolas Cauvîn isminde bir neferin adından geliyor. İşte merhum da memleketimizin (Ahmet şoven)'i dir"*.

Rüstem Bey, sefaretlerde görev yaptığı dönemde aksaklık ve eksiklikleri çekinmeden dile getirmişse de uslubunun alışılmışın dışında olması farklı zamanlarda farklı zorluklarla ve olumsuzluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Nitekim 1900 senesinde Washington Sefareti'nde görev yaptığı dönemde maaşların ve sefaretin borçlarının ödenmemesi üzerine Hariciye Nezareti'ne ağır ifadeler içeren telgraflar çekmesi buna örnektir. Bunun sonucunda ABD'yi terk ederek Londra'ya gitmek zorunda kalmış, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar da Mısır'da yaşamıştır.

1909 senesi Rüstem Bey için yeni bir başlangıçtır. Washington Sefareti'nde sona eren vazifesine bir nevi iade-i itibar yapılarak tekrar buraya müsteşar olarak atanmıştır. Rüstem Bey'in sonraki görevi Paris Sefareti'nde müsteşarlıktır. Burada, eski Paris Sefiri Lütfi Bey hakkında açılan yolsuzluk soruşturmasını yürütmekle görevlendirilmiştir. 1911 senesi aralık ayında Rüstem Bey'in yeni görev yeri Balkanların en karışık bölgesi Karadağ'ın başkenti Çetine de sefirliktir. Bu vazifesi 1912 senesinde sona ermiştir. 1914'te yabancısı olmadığı Washington'a Büyükelçi olarak atanmıştır. Bu dönemde özellikle ABD'deki Ermeni ve Rumlar, Osmanlı Devleti ve Türkler aleyhinde yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmekte İngiltere ve Fransa da desteklemekteydi. Kendisi Washington'da vazifeye başlar başlamaz Ermeni ve Rumlara karşı yoğun bir propaganda faaliyetine girişmiş, ABD basınına birçok açıklamada bulunmuştur. Amerikan basınında Türkler aleyhinde yer alan ağır hakaret ve iftiralar karşısında hükümetin sessiz kalmasını da yüksek sesle eleştirmiştir. Eleştirileri karşısında ABD yönetimi Rüstem Bey'in özür dilemesini istemiştir. Türk Büyükelçi, tarzının alışılmadık olduğunu kabul etse de haklı olduğu noktasında ısrarını sürdürmüş, özür dilememiş ve hükümete de buradan ayrılacağını bildirerek kısa süre içerisinde Washington'u terk etmiştir. Bu kendisinin son sefaret görevidir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde Rüstem Bey'in en dikkat çekici faaliyeti Ermeni Meselesiyle ilgili kaleme aldığı kitap çalışmasıdır. Fransızca olarak yazdığı ve yayınlattığı belgelere dayanan bu eser Türk tezini ortaya koyan önemli çalışmalardan biridir.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının akabinde işgallerin başlamasıyla birlikte Rüstem Bey de birçok Türk aydını gibi ülkenin kurtuluşu için çözüm arayışı içerisine girmiştir. Nitekim Milli Mücadele önderlerinin daha İstanbul'da bulunduğu dönemde onlarla hareket etmiştir. İstanbul'da kurtuluş çaresinin giderek azalması üzerine birçok Türk aydını gibi Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele hareketinin yanında yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa, Ahmed Rüstem Bey'i Anadolu'da bulunduğu dönemde yanından ayırmamıştır. Bu dönemde kendisinin dil becerisi dışında dış ilişkiler konusundaki tecrübesinden de istifade edilmiştir.

[174] Celal Nuri, "Ahmet Rüstem Bey Merhum" *Vakit*,12 Birinci Teşrin 1934.

Rüstem Bey'in gayet iyi konumda bulunduğu bu ortamda milletvekiliğinden istifa ederek Avrupa'ya gitmesi Cumhriyetin ilanına kadar da Türkiye'ye dönmemesi bazı kaynaklarda Mustafa Kemal Paşa'yla arasında geçen düello hadisesine bağlanmaktadır.

Rüstem Bey, Avrupa'da bulunduğu dönemde belki en iyi yaptığı şey Türkiye lehine makaleler ve kitaplar kaleme almış olmasıdır. Türkün haklı davasını dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Kendisi Cumhuriyetin ilanından kısa süre sonra Türkiye'ye dönmüştür. Ahmet Rüstem Bey, vefat ettiği 1934 senesine kadar Türk Milletine hizmet etmiştir. Bu hizmeti 1923 senesinden sonra yazdığı yabancı dilde makalelerle Türkiye'nin sesini dünyaya duyurma çabası şeklinde olmuştur.

Yazar Bilgileri Ö. Kürşad Karacagil (Doç. Dr.)
[1] İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
0000-0002-6543-7786 o.karacagil@istanbul.edu.tr

Kaynakça | Bibliografia | References

1.Arşivler

National Archives and Records Administration (NARA)

Taha Toros Arşivi

The National Archive (TNA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

2.Süreli Yayınlar

Akropolis

Chicago Tribune

New York Commercial

New York Tribune

Sabah

Tanin

The Baltimore Sun

The Bridgeport Evening Farmer.

The East Oregonian

The Evening Star

The New Yok Times

The New York Word

The Times of India

The London Gazette

The Sun

Yeni Gazete

Vakit

The Washingotn Herald

The Washington Post

3.Diğer Yayınlar

1897 Türk-Yunan Harbi, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982.

Açıkses Erdal, Gül Osman Kubilay. "Osmanlı Toplumunda Aidiyet Duygusuna Bir Örnek: Ahmet Rüstem (Alfred Bilinski) Bey", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/1, 2009:169-184.

Aksakal, Mustafa. *Harbi Umumi'nin Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

Baycar, Kazım. "Amerika'ya Göç Eden Osmanlı Suriyelileri ve Yeni Topluma Entegrasyon Süreçleri (1870-1914)", *History Studies*, 10/7, (2018): 103-126.

Bello, Hasan. *Osmanlı ve Arnavutluk Kaynaklarına Göre Arnavutluk'ta 1911 Malisörler İsyanı*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Beyoğlu Süleyman. "Milli Mücadele'nin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Rüstem Bilinski 1862-1935)", *Tarih Dergisi*, 46 (2007): 319-335.

Childs, Timothy W. *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, Çev. Deniz Berktay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Çakmak, Aydın. *Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi: Hariciye Nezareti*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2020.

Çelik, Bilgin. *İttihatçılar ve Arnavutlar*, İstanbul: Buke Yayınları, 2004.

Darkot, Besim. "Karadağ" *İslam Ansiklopedisi* (*İA*), VI, (İstanbul 1978): 221-230.

Donoghue, Mark. "William Thomas Thornton's family, ancestry, and early years: Some findings from recently discovered manuscripts and letters", *History of Political Economy*, 40 (3), (2008): 511-550.

Erol, Mine. *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Ankara: Bilgi Basımevi, 1976.

Erol, Mine. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, Ankara: Bilgi Basımevi, 1973.

Fanny, Lady Blunt. *My Reminiscenses*, London: John Murray, 1918.

Fleet, Kate. "Money and politics: the fate of British business in the new Turkish Republic", *Turkish Historical Review* 2, (2011): 18–38.

Findley, Carter V. *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Hanioğlu, Şükrü. *Bir Siyasi Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Kantarcı Şenol. *Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin Önemli Simgesi Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bielinski-Alfred Rüstem Bey)*, İstanbul: Doğan Kitap 2017.

Kantarcı Şenol. Şenol Kantarcı, "Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Millî Mücadele'nin Önemli Siması: Ahmed Rüstem Bey" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 42, (2008): 247-285.

Karacagil, Ö. Kürşad. *Ahmet Rüstem Bey: Osmanlı'dan Cumhuriyete Sıra Dışı Diplomat*, İstanbul: Vakıfbank Kütür Yayınları, 2022.

Külünk, Muhammet Emin. *Kapitülasyonların Kaldırılması (1914)*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

Köse, İsmail. "Amerikan Büyük Elçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı", *Tarih Dergisi*, 56, (2012/2): 55-88.

Köstüklü Nuri, "Balkan Savaşı Öncesinde İşkodra ve Kosova Vilayetlerinin Durumuna Dair Çetine Sefiri Alfred Rüstem Bey'in Raporu" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 28/84, (2012): 41-56.

Lippe, John M. Vander. "Öteki" Lozan Antlaşması: Amerikan Kamuoyunda ve Resmî Çevrelerinde Türk-Amerikan İlişkileri Tartışması," *70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Semineri* (25-26 Ekim 1993, The Marmara Oteli-İstanbul), Ankara: İnönü Vakfı, 1994: 31-63.

MacFarlane, Charles. *Constantinople in 1828*, London: Saunders and Otley, 1829.

Malkoç, Eminalp. "Balkan Savaşları'nın Ardından Osmanlı ile Romanya'nın Politik Temasları ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in Romanya Ziyaretleri" *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, XVI, (2017): 162-181.

Oğuz, Ebru Emine. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bilinmeyen Önemli Bir Kişilik Ahmet Rüstem Bey (1862-1935)", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD)*, IV/2, (2020): 128-168.

Oğuz, Ebru Emine. *Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bieliński)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2017.

Ottoman Diplomatic Documents on The Origins of World War One, Ed. Sinan Kuneralp, 8, İstanbul: Isis Press, 2008.

Özcan, Uğur ve Temizer, Abidin. *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Karadağ'da Türk Sefirleri ve Şehbenderleri*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015.

Rugby School Register, London: Rugby, 1891.

Şafak, Nurdan. *Bir Tanzimat Diplomatı Kostaki Musurus Paşa (1807-1891)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.

Temo, İbrahim. *İttihât ve Terakki Anılarım (Atatürk'ü N'için Severim?),* İstanbul: Alfa Yayınları, 2013.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, 2.bs., İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih (1789-2011)*, İstanbul: Der Yayınları, 2008.

Wasti Syed Tanvir, "Ahmed Rüstem Bey and the End of an Era", *Middle Eastern Studies*, 48:5, (2012):781-796.

Zeytinli, Emine. "A British Merchant in Turkey: Freeman of the Levant Company and Consul, Donald Sandison at Bursa, 1795–1868", *Tarih Dergisi*, 68 (2018/2): 31-56.

İnternet Kaynakları

https://www.parlament.gv.at/WWER/PARL/J1848/Bielinski.shtml# (Erişim tarihi: 3 Ocak 2022).

https://www.parlament.gv.at/WWER/PARL/J1848/Bielinski.shtml# (Erişim tarihi: 3 Ocak 2022).

http://www.levantineheritage.com/pdf/List_of_British_Consular_Officials_Turkey(1581-1860)-D_Wilson.pdf (Erişim tarihi: 10 Mart 2021).

https://www.parlament.gv.at/WWER/PARL/J1848/Bielinski.shtml# (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021)

https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/pogroms (Erişim tarihi: 16 Mart 2019).